

תקדש AV ראש
ELUL

ROŠ CHODEŠ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

Průhled Rabínskou ulicí ke Staronové synagoze, kolem roku 1900. Foto Jindřich Eckert.
(K textu na stranách 8–11.)

RADA FŽO

Druhé zasedání Rady FŽO se uskutečnilo 28. června. Na programu bylo osm bodů: 1. kontrola zápisu z posledního jednání; 2. hospodaření FŽO a rozdělení přebytku z administrativních nákladů; 3. nominace auditora za rok 2023; 4. plnění rozpočtu na rok 2023 za první čtvrtletí; 5. Mantic 2; 6. nominace členů do DR NFOH; 7. novela církevního zákona; 8. různé. Jednání řídil tajemník FŽO M. Pelíšek, účastnilo se 33 členů rady (23 na místě, 10 on-line).

Bod 1 – kontrola zápisu z posledního jednání. K žádosti Ec Chaim informoval předseda revizní komise FŽO Markovič, že kontrola stále probíhá. Kontrola zápisu dále proběhla bez připomínek, úkoly byly splněny.

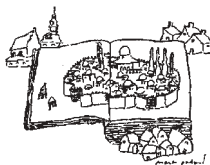
Bod 2 – hospodaření FŽO a rozdělení přebytku z administrativních nákladů střediska CC za rok 2022. Tabulky plnění rozpočtu FŽO v roce 2022 byly rozeslány předem, k tomuto bodu nebyly vzneseny žádné dotazy a připomínky. Usnesení: Rada FŽO schvaluje čerpání rozpočtu za rok 2022. Přítomno 33 členů rady, pro 31, proti 1, zdržel se 1. **Usnesení bylo přijato.**

Dále byl v rámci tohoto bodu projednán návrh prezidia na rozdělení přebytku administrativních nákladů střediska Claims Conference. Jedná se o finance, které FŽO ušetřila na administrativě související s CC. Poté, co se hlasovalo o protinávruhu, který nebyl přijat, bylo hlasováno o návrhu prezidia. Přítomno 30 členů rady, pro bylo 20, proti 2, zdržel se 8. **Usnesení bylo přijato.**

Bod 3 – nominace auditora za rok 2023. Na doporučení rady z minulého jednání, aby byl auditor schvalován v předstihu, je předložen návrh usnesení s odůvodněním, že společnost AUDIT FINANCO, spol. s r. o. (konkrétně Ing. Ivo Rambousek), provedla audit účetní závěrky za rok 2022. Navrhuje se, aby se ve spolupráci s auditorem pokračovalo i v příštím roce. Návrh usnesení: Rada FŽO schvaluje, že provedením auditu za rok 2023 bude pověřena společnost AUDIT FINANCO, spol. s r. o. Přítomno 33 členů rady, pro 32, proti 0, zdržel se 1. **Usnesení bylo přijato.**

Bod 4 – plnění rozpočtu na rok 2023 za první čtvrtletí. Tabulky s výsledky plnění rozpočtu za první čtvrtletí byly rozeslány s pozvánkou. Plnění rozpočtu 2023 vzala rada na vědomí.

AKTUALITY

Bod 5 – Mantic 2. Díky projektu Mantic probíhá monitoring antisemitských incidentů, vydáváme Výroční zprávu o antisemitismu a na základě získaných dat probíhají v ŽMP vzdělávací programy zaměřené na antisemitismus. Výroční zpráva za rok 2022 byla zveřejněna 14. června a je k dispozici jak v tištěné formě, tak elektronicky, v češtině a angličtině. Projekt je financován Evropskou komisí, končí koncem tohoto roku. Je velký zájem v činnosti pokračovat, a proto FŽO podala žádost (jako hlavní žadatel) o navazující grant Mantic 2 na další dva roky. Stávající partnery projektu ŽOP a ŽMP doplní Policejní prezidium ČR jako asociovaný partner. Rada vzala informaci na vědomí.

Bod 6 – nominace členů do DR NFOH. Tajemník informoval, že prezidium podporuje návrh ředitelky NFOH na setrvání H. Frištenské ve funkci, žádný další návrh na federaci nepřišel. Návrh usnesení: Rada souhlasí se setrváním JUDr. Hany Frištenské ve funkci členky dozorčí rady NFOH. Přítomno 33 členů rady, pro 32, proti 0, zdržel se 1. **Usnesení bylo přijato.**

Bod 7 – novela církevního zákona. Novelu připravuje MK ČR, FŽO se zúčastnila připomínkového řízení v rámci církvi. Jde zejména o zjednodušení a sjednocení terminologie, nově bude pro FŽO i ŽO povinnost předkládat výroční zprávy MK ČR. Novela rovněž obsahuje zrušení povinnosti FŽO ručit za nekryté závazky ŽO v případě jejich zániku.

Bod 7 – různé. M. Pelíšek informoval, že L. Pavlát, který skončil ve funkci ředitele ŽMP k 30. červnu, nemohl z neodkladných pracovních povinností přijmout pozvání na jednání rady.

M. Pelíšek navrhuje na další jednání pozvat novou ředitelku ŽMP paní Pavlu Niklovou. M. Malá konstatuje, že platby na projekty z NFOH budou rozeslány

v nejbližších dnech. Dále informovala o termínu benefice NFOH, která se bude konat 7. září ve Winternitzově vile, a termínu tryzny Kever Avot, která bude spojena s koncertem dne 10. září v Terezíně. M. Vidláková navrhuje vysazení deseti stromků v Izraeli v Masarykově lese jménem L. Pavláta – bude zvaženo na příštím jednání.

ČESTNÉ OBČANSTVÍ VALMEZU

Dne 30. června 2023 obdržela paní Míša Vidláková čestné občanství města Valašské Meziříčí za dlouhodobou spolupráci při realizaci festivalu Chaverut, který je věnován židovské kultuře, připomínce holokaustu a Izraeli, a za přednášky na školách ve Valašském Meziříčí. Čestné občanství, diplom a symbolický klíč od města předal na radnici ŽOP pan starosta Mgr. Robert Stržínek. *kp*

POTŘETÍ PŘED SOUD

Případ prodeje předmětů s nacistickou tematikou od nakladatelství Naše vojsko míří znovu před soud. Státní zástupce potřetí podal obžalobu na nakladatelství a jeho ředitele Emericha Drtinu. „Mohu potvrdit, že v této věci byla opětovně podána obžaloba,“ konstatovala mluvčí soudu. Kvůli prodeji kalendáře s nacistickou tematikou podalo trestní oznámení na nakladatelství a jeho majitele několik organizací, mezi nimi i FŽO. Kritizovali ho i izraelský a německý velvyslanec v Česku. Ministerstvo vnitra vypovědělo společnosti smlouvu o nájmu pro sklad, pražský magistrát smlouvu prodejně na Andělu. *jd*

OBSAH

Komentář k Tóře 4–5
Šlechtična ducha – s A. Wagnerovou
 o knize dopisů Sidonie
 Nádherné 6–7, 13
Zápas o charakter města – o proměnách
 Prahy v letech 1830–1970 8–11
 Básně Gertrudy Urzidilové 12–13
Muž ve stínu – o legendárním
 jazzmanovi Fritzi Weissovi 14–16
 Recenze knihy *Tam kde číhá vlk* 17
Z Brna a Vídně – o dvou fotografických
 výstavách v letní sezoně 18–19
 Jonathan Raz Portugali:
Z městského archivu 20
 Izrael: Zabijíte rádi děti? 21
 Výběr z českých médií 22
 Hedwig Lachmanová 23
 Kalendárium 23
 Zprávy, kultura, inzerce 24–27
 Zprávy ze světa 28

SINCLAIR LEWIS

Protože nás s Johannesem Urzidilem vystavili světové dějiny častým změnám bydliště, těším se předimenzovanému a internacionálnímu okruhu známých. Sestává z obyčejných smrtelníků, ale také z neobyčejných nesmrtelných. Mezi těmi jsou dokonce nositelé Nobelovy ceny. S některými jsem v blízkém kontaktu, s jinými jsme se na svých cestách takřka jen dotkli. Sinclaira Lewise jsem například osobně neznala, po jeho rozvodu jsem však byla v úzkém přátelském vztahu s jeho druhou ženou, Dorothy Thompsonovou, a plně si užívala humoru, jež po svém otci Redovi, jak se Sinclairu Lewisovi říkalo v rodině a užším přátelském kruhu, zdědil jejich syn Michael. Od věrně služebně Emily jsem se během svých vermontských návštěv dozvíдалa leccos o zvycích jejího dřívějšího pána, na kterého byla právem hrdá. Mladý Lewis, s nímž jsem se nejčastěji vídala, když mu bylo kolem dvaceti, jako by otci vypadl z oka i duše, také zrzoun, také vysoko vzrostlý a jiskřící satirickými nápady.

Sinclairu Lewisovi sdělili vyznamenání ze Švédska telegraficky dne 5. listopadu roku 1930. Vůči cenám choval odpor, který kupodivu sdílel s Kafkou a který odůvodňoval tím, že se nedají sladit s literárním výkonem. Avšak Nobelově ceně byl velmi nakloněn. Přícházela z mystických dálav a pro toto vysoké ohodnocení si ho vyhledala jako prvního Američana. Vincent Sheean, velmi dobrý spisovatel a rodinný přítel toho složitěho páru, líčí v díle *Dorothy a Red* hektický účinek sdělení švédského vyslanectví z Washingtonu, D. C. Hlášení bylo třeba zopakovat, protože Red byl nevěřící jako svého času matka rodu Sára. Avšak to už začali zaplavovat venkovský dům, který měl slavný pár pronajatý od přátel, protože jejich vlastní dům ve Vermontu přestával být v zimních měsících kvůli nedostatečnému vytápění obyvatelný, fotografové a novináři. Vermontský dům byl zřízen zcela podle Lewisových plánů, nazýval se Twin Farms a byl usazen v té nejkrásnější myslitelné horské krajině. Tam jsme ve čtyřicátých a padesátých letech trávili své nejkrásnější letní dovolené.

Tedy už Dorothy nebyla provdána za Lewise, nýbrž za našeho dobrého pražského přítele, malíře Maxima Kopfa. Zřetelně si vybavuji mnoho rozhovorů u sto-

lu, které se k Nobelově ceně vztahovaly i později. Její aura stále ještě visela ve vzduchu a Dorothy byla velkolepá vypravěčka. Líčila nám přípravy na Stockholm, elegantní nákupy, ale i bolestivý zákrok na Redově obličejí, kterého si vysokému panstvu ve Švédsku přála předvést co možná bez vřidků, což vydalo na nepříjemnou operaci. Následovala pak desetidenní cesta na loď, jež je dovezla tři dny před zahájením obřadu do švédského hlavního města. 12. prosince 1930 proslovil Lewis svou drsně nepřikrašující slavnostní řeč o americké literatuře, jež vzbudila rozruch. Těsně před Vánoce se

Gertrude Urzidilová NOSITELÉ NOBELOVY CENY OSOBNĚ

vypravili ze Švédska do Berlína, kde dál slavili v kruhu dobrých přátel. To už však překročilo míru všeho dobrého, Dorothy se zhroutila, musela do nemocnice, kde se podrobila operaci slepého střeva, z níž se našťastí záhy vzpamatovala, a tím se skončily oslavy, které se odehrály mezi dvěma operacemi.

HEINRICH BÖLL

Po této nostalgické odbočce se zas vrátím do přítomnosti. Je to velmi živoucí, vitální přítomnost, neboť jejím středem je spisovatel Heinrich Böll, nositel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1973. Zde mám velmi osobní vztah, který podstatně platil a platí Johannesi Urzidilovi. Naše setkání a spojení se zčásti zakládá na tom, že Böll byl náhodou Urzidilovým předchůdcem v udělení kolínské literární ceny. Urzidil toto vyznamenání obdržel v Kolíně roku 1964. Mezi přítomnými čestnými hosty byli i Heinrich a Annemarie Böllovi, ta ostatně pochází ze známého města Plzně a tak mi je ctěnou krajkou. Často jsme je pak navštěvovali v jejich přívětivém kolínském domově. Byly to živé a stimulující večery. A neobdivovala jsem tam pouze jejich manželskou dvojici, také Böllova sestra, povoláním učitelka, byla osobnost nanejvýš zajímavá. Bohužel nás navždy opustila v mladém věku.

V pozůstalosti Johannese Urzidila je korespondence, velmi srdečná a otevřená. Zvláště barvitě jsou zprávy z Irska, kde Böll literárně pracoval na samotě. Primitivní živobytí a ticho mu dělají dobře. Hraje v tom roli jeho zájem o anglosaský svět, kterému se také věnuje

v překladech, jež pořizuje společně s paní Annemarií. O tom, co produkuje, se už dál šířit nebudu. V rámci své přednášky se zaměřuji na jeho fascinující osobnost. V dopisech se také zmiňoval o problémech týkajících se výchovy jejich tří synů. Když vyjádřil touhu najít někoho, kdo by mu v tom mohl být nápomocen, doporučil mu Johannes jednoho vzdáleného příbuzného, který žije v Kolíně a jako grafický výtvarník by jistě mohl podpořit zájmy dospívajících synů. Böll ten návrh přijal a v dalších dopisech jen děkoval za úspěšné vyřešení výchovných problémů. I tato souvislost představovala posílení našeho sepětí.

Tak už jen doufám, že jsem Vám dokázala vyličít trochu toho, co nasvědčuje čistě životní sféry, a tím snad i něco vypovídá o naší době a působení našich současníků.

CARLA GERTI CORIOVI

Když po profesorovi Loewim myslím na další evropské nositele Nobelovy ceny, napadá mě nejprve dvojice Carla a Gerty Coriových, která švédskou cenu v oboru medicíny obdržela roku 1947. Oba jsou naši pražští krajané, mezi jejich rodinnými příslušníky máme dlouholeté přátele. Tato dvojice, navzájem spjatá mladickou láskou, byla už v Praze známa po městě svou pílí, a když jsme se v Americe o jejich vysokém vyznamenání dozvěděli, byli jsme jako bývalí Pražané velmi hrdí. Bohužel paní profesorka Coriová záhy po tom úspěchu zemřela.

THOMAS MANN

Když do Prahy přijel roku 1937 Thomas Mann, sotva mohlo nastat sblížení překračující formální styk, neboť doba nevěstila nic dobrého a nálada byla stísněná. Ale zůstala mi výrazná vzpomínka na Mannovo čtení z *Lotty ve Výmaru*, jak se publikum při vstupu nositele Nobelovy ceny z roku 1929 zvedlo ze sedadel a představiteli kdysi demokratického Německa vzdalo hold.

Součástí nevelké literární pozůstalosti Gertrude Urzidilové, uložené v amerického archivu, jsou vedle padesáti básní (ze kterých přinášíme výbor na stranách 12–13) i drobné vzpomínkové texty, napsané v americkém exilu. Jak dokazují ukázky, otištěné na této straně, jedná se o zajímavé a živé texty, přinázející řadu cenných detailů.

Překlad Věra Koubová.

K PARŠAT EKEV

Pokušení, že by člověk mohl rozhodovat o svém osudu, poznamenává dějiny lidského myšlení od samého počátku a nemůže se vyhnout ani Izraeli. Hlad po vědění, aspirace na poznání dobra a zla se v lidských dějinách zvrhává i do mylné představy, že si člověk vydobyl své místo na slunci svou spravedlností před Bohem. Tím spíše to platí pro Izrael, jestliže je hluchý k varování v paršat Ekev: *Neříkej proto ve svém srdci: To pro mou spravedlnost mne Hospodin přivedl dobýt tuto zemi* (5M 9,5–11).

Dal mu však na této cestě i poznat, že na svou spravedlnost spoléhat nemůže. Připomínat si celou tuto cestu znamená poznat, že tím, co vychází z Hospodinových úst, je i Tóra, jež je nelichotivým zrcadlem, protože nám připomíná, co nechceme slyšet. Tóra jako nauka života je tak zákonem platným jednou provždy a předkládá Izraeli vizi smyslu existence i v době, kdy mu je tvář Hospodina v jeho nitru skryta.

Moše si pochopitelně kladl otázku, k čemu bude jeho lidu v exilu dobrá víra, že se nemá co děsit nepřátel, *protože v tvém nitru je Hospodin, tvůj Bůh, Bůh velký a strašný* (1M 7,21). Pochopil to už třetí z praotců, Jaakov, když mu na jeho útěku před Esávem zapadlo slunce a zjevil se mu Bůh.

Když procitl a pochopil, co ve snu viděl, *zděsil se a řekl: Jak strašné je toto místo, nic jiného než brána nebes!* (1M 28,16–17) *Spatřil totiž žebřík, opřený o zem a dosahující vrcholkem nebes, a hle, Boží poslové po něm vystupují a sestupují a přímo nad ním stál Hospodin a říkal: Já jsem Hospodin, Bůh tvého otce Avrahama a Bůh Jicchakův, tu zemi, na níž ležíš, dám tobě a tvému semeni* (28,13–15).

Co na tom bylo strašného? Bůh však ještě neřekl poslední slovo. *Hospodin, tvůj Bůh, Bůh velký a strašný*, jenž se Jaakovovi zjevil z jeho nitra, není jen Bůh, omezený na lidskou duši, již vdechl člověku, ale také Bůh velký, jenž ho obklopuje.

Jestliže pochopil, že bránou k Bohu je žebřík jeho duše, pochopil rovněž, že osud jeho dětí bude vydán Bohu, který je radikálně mimo něj. *Tvé semě bude jako prach země*, zjevil mu Bůh: *rozraziš na západ, na východ, na sever a na jih a tebou a tvým semenem se budou žehnat všechny pozemské rody* (28,14). Jeho otcům, Avrahamovi a Jicchakovi, se dostalo požehnání, že jejich potomstvo bude početné jako hvězdy na nočním nebi a písek

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC

Mark Podwal: Hradba ghetta.

na břehu moří, ale jeho potomstvo, potomstvo Jaakovovo, bude podobné prachu země. Možná je ho víc než hvězd a zrněk písku, ale stačí závan větru a rozptýlí jej na všechny světové strany.

Všechny národy lnou k půdě, na které vyrostly, ačkoli ani zdaleka nelze říci, že na ní vyrůstaly vždycky. Trest exilu, jímž Bůh postihuje Izrael za jeho neposlušnost, je jim však cizí, protože tak daleko jejich kolektivní paměť nesáhá. *Ekev ašer tišme'un*, za to, kvůli tomu, že budete poslouchat: tak zní podmínka blaženého života. Slovo ekev znamená však patu, charakteristickou pro Jaakova, protože za ni při narození držel staršího bratra Edoma. Když mu Bůh po zápase s andělem dal jako požehnání jméno Jisrael, neztratilo jméno Jaakov na významu. Pata, to je dotyk hlavy se zemí, ale také důvod, proč je člověk schopen stát a vzpřímeně chodit odněkud někam, jak mu hlava velí. Jaakov byl ze tří praotců tím, který dotyk se zemí, tj. s prachem země, nemohl ztratit. Dokonce i rozptýlení jeho dětí mezi nepřátelskými národy má smysl. I v exilu

má smysl si zachovat vědomí, že *já jsem s tebou a ochráním tě všude, kamkoli půjdeš, a přivedu tě nazpět na tuto půdu, a neopustím tě, neučiním-li, co jsem ti řekl* (1M 28,13–17). A toto vědomí je v hlavě, sídle duše.

Přesto, že je exil trestem za neposlušnost příkazům Tóry, které nás před trestem mohly chránit, i tento exil je součástí naší mise. Neabsolvujeme ji lépe než praotec Jaakov, když se po návratu do příslibené vlasti před setkání s bratrem *belhal na svém kyčli* po zápase s jeho ochranným andělem. Dal však *tomu místu jméno Tvář boží, protože jsem viděl Boha tváří v tvář a má duše byla zachráněna!*

Jeho duše! *A když minul Tvář boží a belhal se na svém kyčli, vyšlo mu slunce*. Nejen to slunce, které mu zapadlo tu noc, kdy snil svůj sen o žebříku, ale i světlo prorocství i rozptýlení jeho dětí jako prachu na zemi. To mu, už jako Jisraeli, vzešlo právě po dlouhé noci v exilu před setkáním s Edomem (1M 32,30–31). Moudří Izraele nemluví o posledním exilu před definitivním vykoupením jako o „galut Edom“ zbuhdarma. Klíčové na tom, že když minul tvář Boží a belhal se na své kyčli, vyšlo mu slunce poznání, že *za jisra el* „bude zápasit Bůh“. Ten, který je s ním, s jeho duší, jeho osobní Bůh.

Jakkoli je jeho budoucí cesta po této planetě dlouhá, má svůj konec, a proto se při setkání s Edomem odříká prvorozenství i otcova požehnání, o která jej připravil. Ví, že si z nich Edom nemůže vzít nic, co fakticky znamená život, a on tím svým potomkům zajistí samostatnou cestu dokonce i v materialistickém světě, který patří bratrovi. *Necht' můj pán svého otroka předejde, a já se vzhledem k práci, již mám před sebou, a s ohledem na ty děti, budu řídit podle svého, nežli přijdu k mému pánovi do Seiru* (1M 33,14). Příchod Izraele do Seiru je spojován s koncem edomského exilu, a tak je třeba číst i závěr Šír hajam, Písně moře: *Ty přivedeš jej, na hoře své vysadíš, na místě, které svým příbytkem učinil jsi, ve svatyni, pane náš, kterou jsi připravil! At' Hospodin navěky a věčně vládne! Hospodin vládne navěky a věčně! Tvé království, Hospodine, na věky věků trvá!* Aby nedošlo k omylu, že se závěrečná slova této písně týkají jen „historického“ dobytí svatě země a zřízení království, je dána do souvislosti s mnohem mladším proroctvím, podle něhož *vystoupí zachránce na horu Cion, aby soudili horu Esávovu, a Hospodinu případně vládne* (Ovadja 1,21).

EFRAIM K. SIDON

ŘÍCI, OČ BĚŽÍ**Ree (5M 11,26–16,17)**

Jedna ze schopností dobrých vůdců, kterou se může naučit každý, je schopnost zformulovat, oč běží, definovat situaci a určit pro určitou skupinu cíle a možnosti. Dobří vůdci nám řeknou, kde jsme a kam směřujeme, tak, jak to nedokáže sebelepší navigace. A nikdo neuměl určit cestu a směr působivěji než Mojžíš ve Dvarim, Páté knize Mojžíšově.

Na počátku naší sidry to činí takto: „Hleď, předkládám vám dnes požehnání a kletbu. Požehnání, jestliže budete poslušni příkazů Hospodina, svého Boha, jež vám já dnes přikazuji, a kletbu, nebudete-li poslušni příkazů Hospodina, svého Boha, a odbočíte z cesty, již vám dnes přikazuji, a budete chodit za jinými bohy, které jste nepoznali“ (5M 11,26–28). A ještě mocnějšími slovy definuje situaci o něco dále (5M 30,19): „Nebesa a zemi si dnes беру za svědky, že jsem ti předložil život a smrt, požehnání a prokletí, abys žil ty a tvé sémě a zvolil život.“

Mojžíš tímto způsobem stanovuje celkový rámec pro budoucí generaci a pro všechna další pokolení. Teprve poté následuje řada kapitol, v nichž systematicky znovu probírá židovský zákon.

Mojžíš nechtěl, aby jeho lid kvůli detailům ztratil ze zřetele celkový obraz. Židovský zákon zahrnuje 613 příkazů, jejichž prostřednictvím se posvěcují všechny životní prvky, denními rituály počínaje a strukturou společnosti a institucí konče. Ale přes všechny detaily, volba, před kterou svůj lid postavil, je ve skutečnosti prostá. Buď budeme jako ostatní národy a časem zanikneme jako ony, nebo si zvolíme náročnou cestu, na které uznáme jediného Boha a budeme se řídit jeho příkazy. Tím získáme něco, co dalece přesáhne naši existenci a unikneme úpadku a zániku.

Mojžíš věděl, že lidé často uvažují a jednají se zřetelem na krátkodobé štěstí, osobní výhody kladou výše než dobro společnosti jako celku. Věděl, že tím, že přijmou omezující zákony, volí si v dlouhodobé perspektivě dobro a požehnání, zatímco pokud si vyberou jinou cestu, čeká je prokletí a smrt. Jako správný vůdce dokázal určit smysl toho, co se děje, a tím i smysl budoucnosti. Zcela jasně definoval způsob, jak reagovat na svět a správnou reakci zpětně formovat život jednotlivců i život společnosti.

Z komentářů rabína Jonathana Sackse vybrala a přeložila A. Marxová. Bible je citována v překladu rabína K. E. Sidona

BOHOSLUŽBY v pražských synagogách srpen 2023 av/elul 5783

Staronová synagoga

2. 8. středa	TU BEAV – svátek tanců a lásky	
4. 8. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.23 hodin</i>
5. 8. sobota	EKEV 5M 7,12–11,25 hf: Iz 49,14–51,3 <i>mincha perek 4</i>	<i>konec šabatu 21.37 hodin</i>
11. 8. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.11 hodin</i>
12. 8. sobota	REE 5M 11,26–16,17 hf: Iz 54,11–55,5 <i>mincha perek 5</i>	<i>konec šabatu 21.23 hodin</i>
17. 8. čtvrtek	1. den Roš chodeš elul	
18. 8. pátek	2. den Roš chodeš elul mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 19.58 hodin</i>
19. 8. sobota	ŠOFTIM 5M 16,18–21,9 hf: Iz 51,12–52,12 <i>mincha perek 6</i>	<i>konec šabatu 21.08 hodin</i>
25. 8. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 19.43 hodin</i>
26. 8. sobota	KI TECE 5M 21,10–25,19 hf: Iz 54,1–10 <i>mincha perek 1–2</i>	<i>konec šabatu 20.52 hodin</i>
1. 9. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.29 hodin
2. 9. sobota	KI TAVO 5M 26,1–29,8 hf: Iz 60,1–22 <i>mincha perek 3–4</i>	<i>konec šabatu 20.36 hodin</i>

V sobotu a o svátcích šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Vysoká synagoga

*Ve všední dny šachrit v 8.30 hodin, mincha ve 14.00 hodin.
Šabat mincha po obědě (od 13.40 hodin).*

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu a o svátcích od 8.45 hodin.

ŠLECHTIČNA DUCHA

S Alenou Wagnerovou o knize dopisů Sidonie Nádherné

Nakladatelství Academia vydalo nedávno ve své edici Paměť svazek *Sidonie Nádherná. Zahrada po ní zůstala aneb Konec střední Evropy. Dopisy Václavu Wagnerovi 1942–1949 v souvislostech válečné a poválečné historie kraje.*

K vydání ji spolu s německým redaktorem a literárním historikem Friedrichem Pffflinem připravila česko-německá spisovatelka a publicistka Alena Wagnerová (nar. roku 1936 v Brně), která se na osud baronky Nádherné dlouhodobě soustřeďuje. Kromě její biografie (2010) vydala také knihu o novinářce Mileně Jesenské (2. vyd. 2015) či o členech rodiny Franze Kafky (*V ohnisku nepokoje*, 2003).

Svazek obsahuje přes 160 dopisů památkáři Václavu Wagnerovi a několik dalších listů přátelům; poslední psaní adresované Gillianě a Maxi Lobkowiczovým s datem 12. září 1949 podrobně popisuje barončin odchod z republiky, kdy šla v noci potají pěšky ze vsi u Chebu do bavorského městečka Waldsassen.

Odchod z republiky, kde její rod Nádherných z Borutína (původně mlynářská, poté velkostatkářská rodina povýšená za hospodářské zásluhy roku 1865 do šlechtického stavu) žil po století na Sedlčansku a obýval řadu zámků a usedlostí, znamenal pro Sidonii Nádhernou rezignaci. Vzdala se veškeré naděje, že bude moci navázat na předválečný život, jenž pro ni poté, co zemřeli její bratři a životní láska spisovatel Karl Kraus, znamenal jedině: péči o zámek a park ve Vrchotových Janovicích. Dopisy z let nacistické okupace vyjadřují její vztah k tomuto místu, v němž se misila péče praktické hospodářky s jemnou povahou, pro niž byla nejvyšší hodnotou kultura a krása.

„Sama opuštěna žiji s chvějícím se srdcem, že budu vyhnána z toho posledního, co mám. Zde vládne všeobecný neklid, osud Sedlčan a finanční kolaps jeho obyvatel (o ostatním ani nemluvě) naplňuje každého úzkostí. V okolí existují obce, které musejí být během 48 hodin vyklizeny a lidé nesmějí s sebou nic vzít,“ psala

Wagnerovi v červnu 1943. Tehdy již naplno probíhalo vysídlování Neveklovska, Benešovska a Sedlčanska (celkem muselo odejít ze 180 vesnic a osad na 30 tisíc lidí), neboť nacisté si zde vyhradili prostor pro své cvičiště a vojenskou školu; v létě

1944 byl v Janovicích založen i internační tábor, pobočný lágř táboru Flossenbürg. Uprostřed všeobecného zmaru baronka plela záhony a nechávala opravit parkovou zeď, jako by touto péčí mohla zkázu kraje zadržet. V jejím boji jí pomáhal právě Václav Wagner: díky jeho snaze byly zámek a park prohlášeny za památku, vyžadující zvláštní péči. Nakonec se i S. Nádherná musela na jaře 1944 vystěhovat, aby

z nedalekého statku ve Voračicích přihlížela devastaci zámku i parku, nejprve nacisty, po konci války příslušníky Rudé armády. Naděje, že po válce se na zničený zámek vrátí a dá jej do pořádku, postupně vyhasínala – chyběly jí peníze, síly, čelila neochotě i nepřátelství úřadů vůči šlechtickým rodinám, v nichž nabývali na síle komunističtí zastupitelé. „To už se nedá napravit. Je historie ke každému lhostejná? Že krása, už dlouho pozorují. Šťastně, kdo toto zostuzení země už nezažil,“ píše 4. února 1948 příteli Wagnerovi.

Dopisy doplňují citáty z týdenních situačních zpráv z průběhu vysídlování. „Kamna a osvětlovací tělesa, pokud existují, zůstala na místě,“ píše se v nich například: úředníci skutečně kontrolovali, zda v domech, z nichž řada byla určena ke zboření, zanechali původní obyvatelé „ordnung“ a kamna. Editori doplnili texty obrazovým materiálem – fotografiemi, mapou vysídlené oblasti Sedlčanska, poznámkami a Alena Wagnerová napsala podrobný médaoil Václava Wagnera. Díky spojení ba-

rončiny listů a dokumentů vznikla neobyčejná kniha: silné a živé svědectví o historii kraje i země, o souznění lidí „starého světa“ a o jejich marném boji. Při příležitosti jejího vydání jsme Alenu Wagnerovou požádali o rozhovor.

Baronce Sidonii Nádherné se věnujete dlouhá léta, napsala jste její biografii, která má jako nově vydaná publikace podtitul *Konec střední Evropy. Proč? Je její osud, její prostředí a společnost kolem ní symbolem střední Evropy?*

Sidonie Nádherná z Borutína se narodila 1. prosince roku 1884 jako dvojčete svého bratra Karla a o rok mladší sestru milovaného bratra Johannese. A narodila se v Čechách, v tehdejší rakousko-uherské monarchii. Rakousko-Uhersko tehdy tvořilo střední Ev-

ropu řady národů spojených intenzivní kulturní výměnou, různými historickými zkušenostmi, vlastnostmi a schopnostmi. Svým způsobem bylo toto svého druhu soustátí něčím podobným, jako je dnes EU. A Sidonie Nádherná byla v tomto smyslu rakousko-uherskou monarchií formována.

Střední Evropa také tímto svým duchem existovala i po rozpadu rakouské říše v roce 1918, definitivně však skončila novým rozdělením Evropy mezi Západ a Východ po konci druhé světové války a studenou válkou, trvající až do roku 1989. Obě politické změny byly součástí osudu Sidonie Nádherné. Každá z nich pro ni znamenala ztrátu, ale zároveň i úsilí způsob svého života a ducha Vrchotových Janovic zachránit. I pro ni rok 1945 ve svých důsledcích znamenal konec střední Evropy, jak ji milovala, a její odchod do ciziny i ze života byl jedním z jeho důsledků.

Jak se nová edice připravovala a přinesly vám její dopisy s Václavem Wagnerem nečekané poznatky?

Na jejím vydání má velkou zásluhu historik a archivář Dr. h. c. Friedrich Pffflin. Jeho zájem o místo, kde baronka Nádherná žila a kde ji často navštěvoval významný rakouský židovský novinář Karl Kraus, trvá mnoho let: již roku 1974 vydal edici

Sidonie Nádherná, 1939. Repro z knihy.

Václav Wagner, 1945. Repro z knihy.

dopisů Karla Krause Sidonii Nádherné. To, že právě ve Vrchotových Janovicích Kraus za první světové války psal části svých *Posledních dnů lidstva*, se stalo jedním z podnětů pro tuto knihu. Protože právě Janovice se v posledním roce druhé světové války staly jako část vojenského cvičiště SS s jednou z poboček koncentračního tábora Flossenbürg místem „posledních dnů lidství“. Dalším podnětem byl kontrast kultivovaných dopisů Sidonie Nádherné s tím, co se zde dělo: brutalitou, násilným vystěhováním zdejších obyvatel a proměnou celého Sedlčanska ve cvičiště SS. Na prvním německém vydání, které vyšlo roku 2015, jsem s Friedrichem Pfäfflinem spolupracovala. A svým způsobem jsem pro něj objevila osobnost Sidonie Nádherné a místa, kde Karl Kraus okřival z pro něj lživé, neklidné Vídně.

Díky této knize se do povědomí veřejnosti vrací postava Václava Wagnera, historika umění, památkáře a archeologa. Čím je zajímavá a jaký byl jeho vztah k Sidonii Nádherné?

Václav Wagner (1893–1962) patřil k vedoucím osobnostem památkové péče první Československé republiky. Svými průkopnickými pracemi o historických městských lokalitách položil základ po válce realizovaných konceptů památkové chráněných městských rezervací. Se Sidonií Nádhernou jej pravděpodobně seznámila historička Anna Masaryková, když se připravovala velká výstava českého baroka v roce 1938, na níž byly vystaveny i objekty z Janovic. A právě tehdy se Václav Wagner seznámil se Sidonií Nádhernou a jejich přátelství a porozumění pro ni v následujících letech znamenalo velkou pomoc v jejím úsilí o záchranu zámku a parku před rabiátským SS.

Po válce jí pomáhal získat finanční pomoc pro zámecké opravy, pokud to bylo možné. V poválečných poměrech postupného nástupu stalinistické komunistické strany k moci se stalo z jejich přátelství společenství, v němž se dva lidé pro sebe vzájemně stávali garanty hodnot, které pro ně byly životně důležité a tehdy stále víc ztrácely svou platnost.

Pomáhal V. Wagner i jiným lidem uchovat jejich statky před zvůlí nacistických a později komunistických úřadů?

Václav Wagner pomáhal za války i po ní řadě lidí. Snažil se také na shromaždišti starých zvonů před jejich odvozem do Říše, kde měly být přetaveny pro dělové hlavně, zachraňovat ty nejcennější. Snažil se zachraňovat i cenný nábytek z opuštěných bytů židovských rodin před jeho odvozem do Německa. Byl spojen i s českým zahraničním odbojem a informoval jej o situaci umění a památek. To všechno ovšem Sidonie Nádherná nevěděla. Ale ona sama u sebe schovávala klenoty jedné židovské rodiny, které přeživším po válce vrátila.

Wagnerův poválečný osud nebyl šťastný. V doslovu píšete o vykonstruovaném politickém procesu a věznění.

Václav Wagner byl v souvislosti s Miladou Horákovou a vykonstruovanými procesy

in memoriam obdržel státní Cenu Ministra kultury ČR za památkovou péči.

V knize je zmíněna deklarace české šlechty na obranu československého státu. Patřila k signatářům i baronka?

Ano – deklaraci za celou rodinu Nádherných podepsal Sidoniin bratranec Ervín Nádherný (1876–1944), statkář v Chotovínách u Tábora.

Co znamenala pro Sidonii Nádhernou okupace a válka?

Její dopisy Václavu Wagnerovi ukazují, jak hluboko ji okupace zasáhla, nejen jako politická změna, ale jako kulturní katastrofa, konec všeho, co měla ráda... Němčina byla pro ni jazykem Goethovým, ale protože jí mluvili nacističtí Němci, snažila se, jak to v listech prozrazují přibývající česká slova i věty, vyjadřovat, pokud to šlo, i česky. Její šlechtictví bylo šlechtictvím ducha, ne výrazem bohatství, stejně jako to cítila a žila řada šlechticů.

Pokud jde o zámek a park, jeho ochrana pro ni nebyla záležitostí majetku a strachem z jeho ztráty. Dle jejích dopisů to bylo otázkou života a toho, co bylo jejím světem: duchovní kultura a příroda. Její svět byl také spjatý se vzpomínkami, tím nejcennějším, co měla. Vedle rodičů a bratru to bylo přátelství s Rainerem Mariou Rilke, dlouholeté milostné přátelství s Karlem Krausem, setkávání s přáteli v letním salonu v přírodě, s Annou Masarykovou, biskupem

Antonínem Podlahou, architektem Adolfem Loosem, skladatelkou Dorou Pejačević a dalšími. O záchranu *genia loci*, kterým zámek a park byl a je i dnes, bojovala za války ze všech sil.

Po válce se její situace ztížila, byla dokonce nařčena z kolaborace – viny ji zprostiti, po únoru 1948 se obvinění vrátilo.

Ano, po válce jí místní, kteří se vrátili do skoro rozbořených domů a beze všeho, najednou začali považovat za Němku, protože nějakého viníka za to všechno, co se stalo, podvědomě potřebovali.

(pokračování na str. 13)

Nad zámekem teď vlaje ukrajinská vlajka. Foto am.

v roce 1949 zatčen a odsouzen k šestnácti letům vězení. Více méně anonymizované působily jeho myšlenky v české památkové péči ale i nadále. On sám ve vězení našel duchovní rovnováhu a neztratil lidskou důstojnost. Z vězení v Leopoldově ho propustili v roce 1957 a poloslepý pak žil v Palatově ústavu pro slepé na Smíchově. V kavárně Slavii se pravidelně setkával se svými zbylými přáteli, kteří mu také zprostředkovávali možnost psát krátké uměleckohistorické příspěvky pod krytím jeho prasynovce stejného jména. Na schodech do této kavárny jej 20. března 1962 po pěti letech života na svobodě schvátila srdeční mrtvice. V roce 2000 pak Václav Wagner

ZÁPAS O CHARAKTER MĚSTA

Město v bouři – mimořádná kniha nejen o pražské minulosti

Richard Biegel, historik umění zaměřený na památkovou péči, architekturu a urbanismus, vysokoškolský pedagog, ředitel Ústavu pro dějiny umění při FF UK a od roku 2013 také předseda Klubu Za starou Prahu, je autorem pozoruhodné a skvěle vypravené knihy *Město v bouři*, která s podtitulem *Urbanismus a architektura historického centra Prahy 1830–1970* vyšla na sklonku minulého roku. Jedná se o text, který, aniž by opouštěl půdu seriózní vědecké práce, je napsán živě, srozumitelně a s nakažlivým zaujetím pro věc samu. Není to soubor doktrín a předem daných závěrů, s nimiž se občas setkáváme u bojovníků za do všech detailů prosazovanou neměnnou podobu toho, co nás dnes obklopuje a má svůj původ v minulosti. Je to s velkým porozuměním pro architektonické a urbanistické hodnoty a detailní znalostí faktů a souvislostí zachycený zápas o historické město v období, kdy se Praha a její centrum „měnilo z malebného historického souměstí v ambiciózní velkoměsto a metropoli samostatného státu“. V úvodu autor formuluje svá východiska následovně:

JEDNOU PROVĚZDY

„Každé historické město má svůj specifický architektonický příběh. Na první pohled se může zdát přehledný a jasně čitelný. Má své dramatické vrcholy i pomlky, momenty silné i slabé, chvíle nadšení i tiché rezignace. Nahlížíme-li jej v celku, může se nám zdát dokonce logický a v jistém smyslu i zákonitý. Stačí však bližší pohled a vše je jinak. Jeho dramatické momenty jsou nesporné, ale cesta k nim je někdy nejasná a podivně nejednoznačná. Dílčí zápletky a motivy, jež se zdály být jednou provždy vyřešené, se náhle vracejí s mnohem větší intenzitou, takže mohou celý tok událostí dramaticky proměnit. Navíc je brzy zřejmé, že zde není příběh jeden, ale hned celá řada, odehrávající se vedle sebe a přes sebe, příběhy se různě střetávají a prolínají, takže výsledkem je zvláštní

kakofonie, která snadno dokáže vše ještě více znejasnit.

Chceme-li městům doopravdy porozumět, musíme akceptovat jednu základní skutečnost. Jejich dějiny nejsou příběhy napsané, ale živé a žité, se vším, co k tomu patří. Město jako rostlý organismus je jedinečným svědkem historie, která se v něm zrcadlí. Z hlediska přítomnosti jsou města rámcem a jevištěm našich každodenních životů: právě díky tomu nám do nich města tolik vstupují, aniž bychom chtěli a mnohdy i věděli – a právě proto se nás také tolik týkají. Stejně tak jsou ovšem města i odrazem předpokládané budoucnosti, jejíž příslib je koncentrován v plánovaných gestech

a proměnách, které se mohou, ale také nemusejí uskutečnit. Všechny tyto pomyslné roviny – minulá, přítomná i budoucí – jsou zde přítomny neustále. Jen málokdy jsou přítom ve vzájemné harmonii: dochovaná minulost se může snadno ocitnout v protikladu k zamýšlené budoucnosti, které stojí v cestě, a naopak, i ty nejskvělejší plány mohou být chápány jako ohrožení historické paměti, která může být pro město vnímána jako nepostradatelná. Obě tyto roviny jsou pak neustále konfrontovány s každodenností, jejíž zdánlivě nevyhnutelné požadavky mohou spolehlivě narušit snění o minulosti i budoucnosti.

Důvod, proč je tento každodenní zápas o charakter města tak poutavý, je poměrně zjevný: každé rozhodnutí i každý čin se do struktury města zapisuje nevratně a jednou provždy. Důsledky této skutečnosti jsou fascinující i paradoxní. Každý i ten nejmenší počín zde může mít z urbanis-

tického i architektonického hlediska mimořádné důsledky. Na druhou stranu, i ta největší vize může být opuštěna a následně pohlcena urbanistickou pénou dní. Demolice historické stavby nebo celé části města je činem neodvolatelným a definitivním – stejně jako jsou neodvolatelné urbanistické důsledky, které tento rázný akt vyvolá. Podstatou urbanistických i architektonických dějin města není lineární tok idejí a jejich realizací, ale princip vrstvení, který vedle sebe a přes sebe staví v každém okamžiku dějin města různorodé ideje, podněty a vlivy, jejichž protikladnost tiší až smířlivý a poučený zpětný pohled. (...)

Překotné formování metropole otřásl téměř vším, co staleté město do té doby představovalo. Jeho proměny lze s odstupem nahlížet různě, neboť různé byly i pohledy a názory jejich aktérů. Klíčovými linií jsou bezpochyby dějiny „zrození metropole“, tedy sledování proměn malebného, avšak politicky periferního města v sebevědomé centrum země a následně i státu. Součástí této linky je regulace a rozšiřování města, výstavba veřejných budov, budování dopravní infrastruktury i proměny chápání toho, čím vlastně má „moderní“ město z urbanistického i architektonického hlediska být. Jiný pohled, jenž se rodí v opozici vůči těmto razantním změnám, je po-

hled památkový, který si je s každou další ztrátou čím dál více vědom nenahraditelnosti historického města a jeho unikátních kvalit. I ten se v čase různě proměňuje a vztažuje k navrhovaným zásahům, ale i díky dobovému vývoji památkových názorů, který směřuje od zachrany jednotlivých staveb k ochraně města jako celku.“

Cikánská synagoga před demolicí, 1906. Foto J. Eckert.

ASANACE

Celá kniha je členěná do šesti částí: I. Na prahu proměny (1830–1870), II. Radikální asanace centra Prahy (1870–1900), III. Boj o charakter historického města (1900–1918), IV. Epicentrum metropole (1918–1938), V. Ve stínu totalit-

ních vizí (1938–1958) a VI. Návrat modernismu (1958–1970). My se zde, vzhledem k rozsahu knihy, budeme trochu podrobněji zabývat jen částmi věnovanými „nejrozsáhlejšímu zásahu do historického organismu města v celých jeho dějinách“, pražské asanaci, která mimo jiné dala celkem kompletně zmizet i unikátnímu pražskému ghettu a tzv. Páté čtvrti – Židovskému Městu.

Bourání v okolí Staronové synagogy, 1905. Foto J. Eckert.

Je fascinující sledovat detailní popis přípravy asanace, původní plány, předpokládající plošné bourání bez výjimek, vytyčování asanační oblasti i fantastické návrhy typu prodloužení Václavského náměstí až k nábreží. V *Národních listech* se roku 1887 k tématu píše:

„Nynější Židovské Město a sousední část Starého Města jest směsice budov rozestavených v křivolakých čarách bez ladu a skladu a odkryté hnízdo mravenčí se svými chodbami věru mnohem příznivější činí dojem, než dotyčná čtvrť, která i nyní ještě, přes moderní pozlátka, kterýmž semo tamo pokryta je plíseň z dávných dob, úplně středověký má ráz. Klikatě úzké uličky, jimiž nelze projeti pohodlně vozem a jež jsou paskvilem na geometrickou pravdu, že nejkratší vzdálenost mezi dvěma body je přímka. Hurtigův plán přináší ‚otevřené, vzdušné, široké ulice směrem k Vltavě, kterýmiž valiti se bude svěží vzdušný proud nejen do čtvrti asanační, nýbrž i do okresů sousedních.‘“

A dále: „A co by byla radiální třída peštská proti prospektu Václavskému, jenž by na jedné straně ohraničen byl monumentální budovou musejní a na druhé skýtal pohled na smaragdové pozadí Letné a jenž by ovšem musil býti též architektonicky upraven co nádherná třída reprezentační. Představmež si tuto třídu vroubenou po celé délce a po

obou stranách elegantními arkádami s terasami nad nimi, s nádhernými krámy, elegantními kavárnami, představmež si zdánlivou jednotvárnost a délku prospektu umírněnou a oživenou bosguetty s hermami uprostřed, představmež si, že by to byl prospekt, jenž neležel by mimo vlastní velkoměstský ruch jako jmenovaná třída peštská, vídeňská Ringstrasse a z části též některé pařížské boulevardy, nýbrž že by to byla třída protínající část Prahy, v níž nejhlavněji soustřeďuje se život – a potom se směle tažme, zdaž některé druhé město vykázáti mohlo by se třídou podobnou?“

Můžeme sledovat, jak se proti plošnému ničení pražského historického centra pomalu zvedá opozice a odpor, své k tomu píše Neruda, protestuje mladá historička umění Renáta Tyršová, *Pamětní spis proti asanaci* vydává v roce 1895 Umělecká beseda a Spolek inženýrů a architektů. V roce 1896 vystupuje se svým už radikálním odmítnutím asanace spisovatel Vilém Mrštík a jeho *Velikonoční manifest* podepisuje na 170 osobností veřejného života, mimo jiné Otakar Březina, Alois Jirásek, Jaroslav Vrchlický, Mikoláš Aleš, Alfons Mucha, Josef Václav Myslbek či Tomáš Garrigue Masaryk.

testuje mladá historička umění Renáta Tyršová, *Pamětní spis proti asanaci* vydává v roce 1895 Umělecká beseda a Spolek inženýrů a architektů. V roce 1896 vystupuje se svým už radikálním odmítnutím asanace spisovatel Vilém Mrštík a jeho *Velikonoční manifest* podepisuje na 170 osobností veřejného života, mimo jiné Otakar Březina, Alois Jirásek, Jaroslav Vrchlický, Mikoláš Aleš, Alfons Mucha, Josef Václav Myslbek či Tomáš Garrigue Masaryk.

BESTIA TRIUMPHANS

Skutečnou obžalobu správy města představuje další manifest Viléma Mrštíka, publikovaný pod názvem *Bestia triumphans* v březnu 1897. „Stanovisko v otázce ‚staré Prahy‘ už pro Mrštíka není jen názorem, ale mravním postojem a znakem vzdělanosti,“ konstatuje Biegel.

Když došlo na sklonku roku 1898 k demolici historických domů na severní straně Staroměstského náměstí, byla svolána protestní schůze na Žofín a na ní navrženy zásady dalšího postupu, zejména pak požadavek plošné ochrany

nejcennějších částí historického města. V lednu 1900 byl ustaven Klub Za starou Prahu a jeho představiteli se stali „hlavní aktéři předchozích památkových bojů“. Ti se v následujících letech stali do značné míry mluvčími kulturní veřejnosti.

Ale, jak autor uvádí: „Vyhrocení otázky ‚staré Prahy‘ i zjevný příklon veřejnosti k ní logicky vyvolal i protireakce, jejichž pomyslným mluvčím se na stránkách *Volných směrů* stal dramatik Jaroslav Hilbert.

„Zvu přátelsky každého, kdo nepropadl šosáctví a jehož hlava není zakalena čoudem z páně (...) Mrštíkových pum, aby přisedl ke mně, a sledoval můj hovor,“ píše v roce 1900 Hilbert. „Jsem zjat Prahou. Je krásná. Miluji ji. (...) Chci ji mít krásy nové a nové slávy, Prahu vzduchu, ruchu, ohromnosti a pokroku, (...) královnu sirou, jež by svlékla smutné cetky své minulosti.“ Tato nová Praha by například Pražský hrad ‚milovala z umělecko-historického hlediska, jako milujeme řecké chrámy a přechováváme egyptské kočky, jichž duch vyprchal. (...) Tak stejně postavila by se k těm nějakým pěti šesti doupatům středověku, jež zve pýchou svého kostelního stavitelství, a schránila by jejich mrtvou architektoniku. Zasadila by je svými paláci do svého rozlehlého půdorysu, do mohutných bloků svých ulic, jako do moderně zařízeného pokoje kládeme starožitnické skvosty.“ Nová Praha měla by svá divadla, kde by se shle-

Bourání domů v Cikánské a Kostelní, v pozadí kostel sv. Ducha. Foto J. Eckert.

dala se zápasy své doby ve slohu a velikosti, měla by hudební síně, v nichž by ‚naležla zčechrání a pod ním pravdu své duše‘, přednáškové sály, kde by se ‚probíjely myšlenky daleké jako touha a odvážné jako blesk‘, a konečně také ‚svá musea, kam uložila by svůj středověk, fotografie své matičkovitosti,

bakterie svého křesťanského ghetta, své státoprávní programy, mrtvé přísahy králů, ale především svou dobře připravenou otázku staré Prahy, přičemž Hilbertovým přáním je, aby ji tam viděl

lasti. Od roku 1906 probíhá demolice Kaprovy ulice, v roce 1907 jsou zbořeny domy na místě dnešní budovy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a roku 1908 začíná plošná demolice

totiž jen domovní průčelí, která musela v mnoha případech skrývat pozoruhodné stopy staletého historického vrstvení. Přesto z nich lze vytušit kvality a svébytný charakter jednotlivých částí zaniklého města. Vlastní ghetto tvořilo svébytný svět, jehož reálný charakter si lze přes veškerou dochovanou dokumentaci s odstupem jen těžko skutečně představit. Ulice a průchody vytvářely labyrint, v němž se stírala individualita jednotlivých domů ve prospěch celkového intenzivního zážitku. Nesporná malebnost, kterou dnes z fotografií a akvarelů můžeme vyčíst, byla však dobově přehlušena ofresnými životními podmínkami, jaké zde všeobecně vládly. Přesto je zřejmé, že si zanikající svět získal své sympatie: zejména Eckertovy snímky nejsou suchou dokumentační zprávou o odstranění nehygienických objektů, ale poetickým vzhledem do atmosféry ghetta, která byla tím silnější, čím více se blížil jeho definitivní zánik.“

Dům čp. 62-V na nároží Jáchymovy a Úzké, kolem 1895. Foto J. Eckert.

již dnes a s ní i všechny její bojce a bojice ve skříních, kastrované a s údaji, kdy a kde byli zastřeleni. Jak vidno, otázka budoucnosti historického města i jeho zastánců byla na přelomu století skutečně otevřená.“

PÁTÁ ČTVRŤ

Důsledkem sporů a střetů v diskusích o asanaci byl vznik nových regulačních plánů pro všechny pražské historické čtvrti. Do nich se podařilo zanést některé změny a uplatnit dílčím způsobem zřetel na historickou a památkovou hodnotu, demolice jednotlivých domů i celých partií města však pokračovaly dál:

„To vše však byla jen předzvěst hlavního asanačního náporu, který přichází v letech 1905–1909. Roku 1905 je proražena severní část osy dnešní Pařížské třídy, díky čemuž vznikne průhled od Staroměstského náměstí k Letné. Ve stejném roce je z velké části zbořena Josefovská třída, která byla hlavní a nejvýstavnější ulicí ghetta (západní část bude demolována 1907–1908), a zaniká i západní fronta Úzké ulice, která zde odhalena stála od demolice protější strany v roce 1897. Následně se demolice přesouvají do západní části asanační ob-

Platněřské ulice s okolím. Roku 1909 jsou pak demolovány domy v okolí Hampejské ulice u Starého židovského hřbitova. Plán Prahy z let 1909–1914 ukazuje stav, v němž je asanace v podstatě dokončena. Mezi novými bloky přežívají ostrůvky historické zástavby v okolí kostela sv. Ducha (zbořeny budou do roku 1912), na Mariánském náměstí (kde stojí dosud sloužící budova knihovny, jejíž demolice přijde až v roce 1926) a v anežsko-haštalské čtvrti, kde se asanace protáhne hluboko do 20. století.

Demolované bloky a domy jsou před zbořením většinou zaznamenány jednak na fotografiích Jindřicha Eckerta a Jana Kříženeckého, jednak na akvarelech Václava Jansy či Jana Minařika. Významným zdrojem poznání je samozřejmě i papírový Langweilův model z let 1826–1837. Jejich svědectví je unikátní a zároveň bolestně neúplné: zachycuje

FINIS GHETTO

„Vnější vzhled domů v ghettu a okolí byl výsledkem přestaveb po pogromech a požárech, z nichž nejničivější byl ten z roku 1754, kterému navíc předcházelo kompletní vyrabování ghetta po vyhnání Židů z Prahy v roce 1744. Strohá průčelí domů na fotografiích ukazují zmíněnou proměnu dobového vkusu, která se na přelomu 18. a 19. století odehrála. Díky ní je většina domů vizuálně sjednocena jednoduchým klasicistním výra-

Nová zástavba, pohled odpovídající předchozímu snímku, 2020. Foto M. Micka.

zem, který bohužel patrně následně přispěl k vytvoření představy o ghettu jakožto o umělecky nezajímavé a architektonicky nehodnotné oblasti. Nacházely se zde však i stavby, jejichž architektonická kvalita musela být zřejmá na

první pohled. Jednoznačnou uměleckou ztrátou byl zánik Cikánské synagogy, jejíž výstavba proběhla po roce 1623. Velmi nešťastná byla demolice barokních domů, z nichž některé mohly výstavností a rozlohou konkurovat svým staroměstským sousedům (viz například dům č. p. 155–156 v okrsku Staré školy). Velkou ztrátou byla demolice výstavného

Baševího paláce, č. p. 73-V, jehož arkádové nádvoří z dvacátých let 17. století bylo srovnatelné s nejvýznamnějšími šlechtickými rezidencemi své doby. Velmi zajímavou stavbou byl i dům č. p. 62-V na nároží Jáchymovy a Úzké (dnešní Maiseľovy) ulice, který svou kompozicí vyvážel na rohu ulic malé náměstí. Právě tato stavba nejlépe dokládá absurdnost principu plošné asanace bez možnosti ponechání jednotlivých staveb

nebo jejich cenných částí. Porovnání historického stavu se současným ukazuje, že alespoň část tohoto malebného architektonického řešení bylo možno do nové situace bez problémů zakomponovat.

Jestliže labyrint ghetta mohl stísněností a nepřehledností ve své době rozpoznání kvalit komplikovat, přilehlé staroměstské ulice se svým charakterem nijak nelišily od částí, za jejichž zachování se orodovalo. Valentinské náměstí, do něž ústily hlavní ulice Josefovská a Kaprova, mohlo svou malebností konkurovat některým zákoutím Malé Strany. Kaprova ulice, jejíž demolice proběhla bez větší pozornosti v roce 1907, byla historickou třídou, jejíž renesanční a barokní měšťánské domy svým charakterem odpovídaly domům v zachovávaných částech Starého Města. Naprosto výjimečná pak byla ulice Platněřská, která se vyznačovala intaktně dochovaným souborem renesančních měšťánských domů, jenž v Praze neměl obdoby. S jejím zničením se i po stu letech lze smířit jen velmi těžko, přestože nevyhnutelnost její demolice byla dána nejen příslušností do asanačního obvodu, ale také připravovanou stavbou nové budovy radnice, která měla vyplnit prostor mezi ulicemi

Platněřskou, Linhartskou a Mariánským náměstím.“

CESTOVÁNÍ V ČASE

Tolik ukázky z částí, věnovaných asanaci a pražskému ghettu. Je možné si z nich udělat jistou představu o autorově systematickosti v přístupu k látce, o tom, jak živým jazykem je kniha na-

Volné prostranství po zboření bloku v Josefovské, 1900. Foto J. Eckert.

psaná, o způsobu argumentace i o snaze respektovat jiné názory a poskytnout jim prostor dříve, než (ostatně zdrženlivě) formuluje vlastní závěry. Nelze si ale, pokud nemáme knihu před sebou, představit, o jak mimořádné dílo se jedná nejen po stránce textové, ale i co do obrazového doprovodu: na téměř osmi stech stranách velkého formátu (23 x 28 cm) se nachází celkem 731 položek obrazového doprovodu, mapy a plány, historické fotografie a malby i návrhy ne-realizovaných staveb. Zejména velkoformátové srovnávací fotografie dochovaných historických záběrů a podoby totožných míst v současnosti přispívají k tomu, že text doslova získává třetí rozměr. Díky tomu můžeme cestovat historickým centrem Prahy i v čase a nezabloudit v něm.

Citujme autora ještě jednou, tentokrát ze samého závěru knihy: „Pohled na

století zápasu o historické město ukazuje ještě jednu důležitou věc. Ideje se dědily a rozvíjely, avšak každá generace se zároveň musela postavit k rozvoji i ochraně města za sebe a po svém. Jen tak totiž mohlo být toto téma společensky přijato a diskutováno. Pokud k tomu nedošlo, ztrácelo se nejen již vydobyté porozumění, ale i vzájemný dialog, kter-

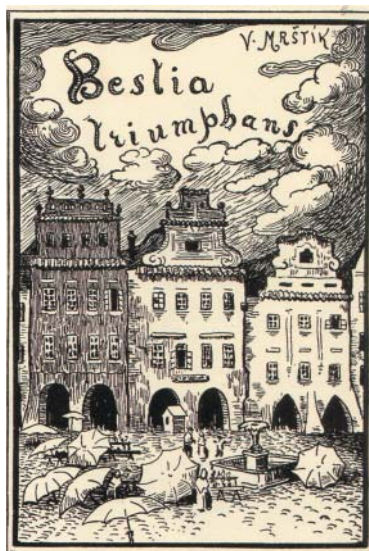
rý byl vždy nepominutelným základem pámatkového a architektonického konsenzu. Tyto principy mají svou platnost bezpochyby i dnes. Hodnoty, které byly v předchozích etapách rozpoznány a obhájeny, mohou být i v současnosti pevným základem pro ochranu města i jeho další harmonický rozvoj. Předpokladem je však otevřená a kontinuální odborná diskuse, která má pro město stejný význam, jako

měly vášnivé debaty a boje 19. a 20. století. Jen na ní také záleží, jak bude architektonický a urbanistický příběh tohoto unikátního města pokračovat.“

Richard Biegel svým *Městem v bouři*, knihou, se kterou by se měl seznámit každý, kdo by chtěl do takové diskuse vstoupit, mimo jiné ukazuje, že podoba města nemusí být za všech okolností jednostranným výsledkem zájmů developerů. A také, že on sám je na takovou diskusi připraven skvěle.

jd

Richard Biegel: *Město v bouři. Urbanismus a architektura historického centra Prahy 1830–*

1970. Vydala Univerzita Karlova – nakladatelství Karolinum v roce 2023 (druhý dotisk), 768 stran, formát 24 x 28,5, 731 fotografií, map a plánů, pevná vazba. Dop. cena 2400 Kč. (Použitý ilustrační materiál je převzat z recenzované knihy.)

VLASTNÍ SMRT NIKDO SE NEDOZVÍ

Básně Gertrudy Urzidilové v překladech Věry Koubové

VE STARÉM DOMĚ

Ve starém domě, v hloubi příbytků
přežívá tajemství cizích prožitků,
neboť co doby si navzájem skrývají,
dávné místnosti uchovávají.

Dveře když zaklapnou nebo se rozletí,
štěstí někdejší návštěvy svítne ti,
a za kalným rmutem okenních skel
vznáší se přízrak toho, kdo odešel.

Nad propastí zasypávanou smrtí
vyrůstá doba vždy z vlastní suti,
s žárem srdcí už nezbylo spojení
než v pouhém zdráhavém tušení.

VES

Visko zelená, z tvé staré tváře bolno
je mi,
u kostela rybník sní, v oknech děti
vyloženy;
myslivec a jeho pes šťastnou pouť
mi přejí,
dívce z konce vsi se, ach, v očích
slzy chvějí.
Kdo hned dále vandruje, z mysli sejde
hned,
příliš pozdě lituje, že tu k sklence
neused.

VZPOMÍNKA NA INGBORG

BACHMANNOVOU

Před rokem, 17. října 1973, zemřela německá básnířka I. Bachmannová

Vždy vnímala jsem vnitřní plamen,
jenž celou její bytost prozařoval,
měl mimořádný zdroj a pramen,
svit neodolně vyluzoval.

Šla cestou neschůdnou, ač chtěnou,
to za Kafkou ji vedla oklika
a pravdou, třebas vybásněnou,
jež nesla snivou pečeť básníka.

Však z rukou se jí sypou květné
plátky
a na hrob padá sněžná kytice,
už nevrátí se Praha Franze Kafky,
dech uvízl – i odvrátila se.

OSUD SMRTI

Vlastní smrt nikdo se nedozví.
Smrt jenom údělem druhých je.
I když život nejednou ohrozí,
ji pohled hasnoucí nepojme.

Dokud z nás všichni dnem ještě kráčí,
nikdo o nikom neví, co že je zač.
Znáš jen ty, pro které tvář se ti smáčí.
Co je to pravda? Slzy a pláč.

Gertrude Urzidilová v 60. letech. Foto archiv.

BÁSNÍKŮV DOMOV

Kdekterý básník v cizí půdě dlí,
tak třeba Joyce, Roth, Heine, Mann či
Urzidil.

Ne, náhoda, ta na smrt nelíčí,
jsou duše předurčené pro exil.

Zas povím vposled zmíněného rčení,
kéž navždy jím zůstává s námi:
že domov není jen místo narození,
„To, co píšu, domov je mi“.

OTÁZKA

Dělá báseň básník snad?
To je třeba prozkoumat!
Báseň básníka přec dělá,
mistra hloubavého čela,
radí, drobností si hled',
skrytost sdílíme my oba,
tu rozezni, rýmuj slova,
básnění pak vypoví,
co tvé srdce nepoví.

JÁ A TY

Nás nepojí pouze náklonnost,
nás váže město všemi póry,
kde Smetana hrál, kde Mozart byl host,
kde věže zpívají fugální chóry.

Dětství jsme společné neměli,
velebíme však jeho končiny,
uličky, jimiž jsme spěchali do školy,
a neskonale šťastné prázdniny.

K divadlu leckdy nás přitáhl
stejný kus do nebe, do pekla.
Dřív než nás vlastní osud zasáhl,
spád našich dnů určovala hra.

Spolu se rádi k té době vracíme,
kdy ty a já jsme se ještě neznávali;
když ve dvou po cestách chodíme,
jak bychom věčnému dětství
naslouchali.

DOBROU NOC, JOHANNESI!

Když ti dobrou noc dávám,
rád se mě ptáváš: moje-li jsi?
Ano, s tebou já do dne vstávám,
a co mého je, máš i ty.

Když ti dobrou noc dávám,
vím, že už nás pohltí sny.
Tvé slůvko nám ulehá k hlavám
a maně procitá chmurné tušení.

Když ti dobrou noc dávám,
trnu, kdy bude to naposled?
Svá zařikání odevzdávám
do temných nočních modliteb.

ČINŽÁK HLUBOKO V QUEENSU

Na ostrově Walta Whitmana
stoosmdesátá partaj domu jsme;
patřičně zdraví občan občana,
málokdo pozdravit opomene.

Lépe, když vedle druhých bydlíme,
než podle svého záhonu měřit svět.
Těch stoosmdesát hluků slyšíme,
nejsme tak všehomíra střed.

Žádnému z dětí tu nechybí kamarádi,
nejrůznější pleti, nejruznějších očí.
Chlapci do míčů čutají dobře a rádi,
děvčata dobře a ráda se v kole točí.

Často se okny dere křik do uší,
celý rok se to tu pere a směje,
nemysli však, že dobráka barda to
vyruší,
to Whitman sám dětem o stéblech
pěje.

REDWOODS

Rezavé sloupy čtyř tisíciletí,
grimasy skal, svár přízračných šiků,
zeměbřich z bronzu, jitřivé napětí
pod šedým praporem z lišejníků.

Kvílí Manítů tady na lesy,
nebo je proměněn na kámen?
Pěstí rozsekl skalní útesy,
bunkr má pro svůj božský kmen.

Pravěcí obří tvořili háje,
než lidská pýcha vyhnala do výšky.
Z pouští vyrostly stinné ráje
pod padákem pampelišky.

* * *

Na literární odkaz Gertrudy Urzidilové jsem ponejprve důkladněji narazil před několika lety při práci na studii o posledních letech života jejího manžela, spisovatele a básníka Johannese Urzidila. Do té doby jsem o ní věděl jen základní životopisné údaje – narozena v roce 1898 v Golčově Jeníkově v rodině rabína, později žila a studovala v Praze, s manželem emigrovala na počátku německé okupace a zemřela v roce 1977 v New Yorku – s dovětkem, že byla lyričkou. V americkém archivu je dnes uložena její nevelká literární pozůstalost s konvolutem jejich asi padesáti básní. Zaujala mě jejich skrytá existence, melancholický tón a literární (skoro) nepřítomnost v zemi, kde se narodila a vyrůstala. A také básniřčin život ve stínu slavného manžela-spisovatele, který byl po matce židovského původu.

Z literární pozůstalosti Gertrudy Urzidilové je zřejmé, že v její tvorbě existovala dvě období, kdy se psaní poezie věnovala intenzivně. V letech 1930–1938 publikovala bezmála čtyři desítky německy psaných drobných básní v listu *Prager Tagblatt*. Jejich motivickým těžištěm je z velké části prozitek šumavského venkova, kam pravidelně zajížděla na letní pobyty se svým mužem a literárními přáteli, často ve stopách Adalberta Stiftera. Poté se k lyrice vrátila v posledním desetiletí svého života, na přelomu šedesátých a sedmdesátých let.

Překladatelka Věra Koubová o verších Gertrude Urzidilové říká: „Její pohnutý život jí nabízí závažná témata, ona v básních často zaujímá postoj lehce ironický. A hlavně: své verše nejen do detailu vypracovává, ale je z nich znát, že to, co píše, jí opravdu leží na srdci. Dovede se podívat intimně a z hloubky, mluví-li o smrti nebo o domově, který byl pro ni i jejího muže ztracen, a přece ho nalézají v tom, co píše.“

Miloš Doležal

(O autorce viz též M. Doležal: Gertrude Urzidilová, *Rch* 11/2020, str. 14–16.)

ŠLECHTIČNA DUCHA

(dokončení ze str. 7)

Doba se také obracela proti šlechtě i velkým vlastníkům půdy, kterým nemělo patřit víc než padesát hektarů a jejich půda se měla rozdělit hlavně mezi bezzemky nebo chudé sedláky.

Když Sidonie Nádherná za okupace bránila zámek, bránila i svůj personál?

Starala se v každém případě o to, aby její mladé služebné mohly zůstat v zámku a nemusely do továrny. Václav Wagner ji vybavil potvrzením, že zámek je historickou památkou, o niž je třeba pečovat.

Co ale bylo zcela mimo její možnosti, byla záchrana židovské rodiny Peškových: Po smrti svého manžela Karla Nádherného propachtovala Amálie Nádherná v roce 1897 dvůr a polnosti patřící k zámku Emanuelu Peškovi. Později obojí převzal jeho syn Artur Pešek a i ten měl stejnou důvěru Nádherných jako jeho otec. Peškovi byli čeští Židé, a jak si staří obyvatelé obce ještě vzpomínají, chodila Bedřiška Pešková do Sokola, Peškovi chlapi Jiří a Ivan do české školy a hráli si také s ostatními kluky. Když přišli Němci, byl statek postaven pod nucenou správu a od 17. března 1942 čekali Peškovi ve sběrném táboře ve Votičích na deportaci do Terezína. Artur Pešek a jeho synové byli postupně deportováni do Osvětimi; útrapy tábora přežil jen dvaadvacetiletý Jiří, který pak zemřel po pochodu smrti do Dachau, jedenáct dní po osvobození. Po válce se vrátila jen paní Pešková, která ale brzy odešla k rodině do Soběslavi.

Setkala jste se s pamětníky, kteří baronku a válečnou historii zažili?

Ano, bylo jich několik, například syn porýbného pan Marvan, rodina Čedíkova, kovář Zoul, cestář Jiroušek a další, kteří museli po záboru SS jako pracovníci zůstat. A ti všichni, jak jen mohli, pomáhali vězňům z koncentráku – nosili jim jídlo, hadry, kterými si mohli v zimě balit nohy, a další potřeby. Byli to většinou Francouzi, kteří s díky za tuto pomoc Janovice každý rok léta navštěvovali. Na hřbitově tu mají také své mrtvé.

Co byl zlom, který způsobil, že Sidonie Nádherná po všem utrpení a úsilí z Janovic a z Československa odešla?

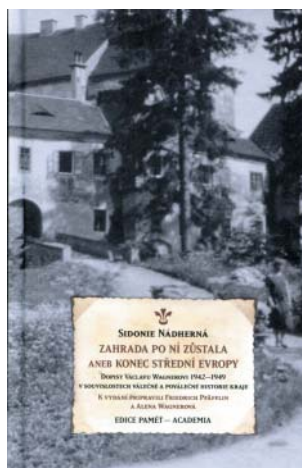
V prvních letech po válce Sidonie Nádherná usilovala o obnovení zámku a parku. A starala se také například o chov a výlov kaprů. Pomalu začala ale chápat, že se jí zámek obnovit nepodaří, protože především doba je jiná. Když pak byl Václav Wagner v roce 1949 zatčen, odešla přes hranice do Německa a poslední rok života strávila v Anglii, kde 3. září 1950 zemřela.

V dopisech se zmiňuje o desítkách postav, o svých přátelích minulých i současných, mj. také o Janu Turnovském, bývalém advokátovi Karla Krause, který jí pomáhal. Kdo ještě patřil k její záchranné síti přátel?

Vedle advokáta Jana Turnovského, u kterého byly uloženy dopisy Karla Krause Sidonii Nádherné, jejichž část baronka již dříve opsala, byli jejími nejvěrnějšími přáteli manželé Max a Gillian Lobkowiczovi. Popel Sidonie Nádherné byl 25. května 1999 přenesen zpět do Janovic a uložen v rodinném hrobě v parku. Ve stejné době už Janovický zámek získával svou starou podobu a několik let poté byl obnoven zámecký park.

V jakém stavu je zámek dnes a domníváte se, že se v něm a v jeho parku uchovalo cosi z původní atmosféry?

Zámek i park jsou dnes ve výborném stavu. A když dnes přijdete na zámecké nádvoří a rozhlédnete se, znovu cítíte genia loci tohoto místa. Je dán tím, že člověk se svou kulturou a příroda tu v duchu Sidonie Nádherné existovaly spolu. Potenciál zámku je dostatečně využit a již mnoho let jej spravuje kastelánka, magistra Ludmila Fiedlerová, která jej probudila k novému životu i pro školáky, kteří tu zažívají dějiny i jejich lidskou skutečnost. Působí zde genia loci a návštěvníkům dovoluje obrátit se k sobě samým. Krása a etika se pro Sidonii Nádhernou vzájemně doplňovaly a technokratický rozum, který chce všechno na světě využít, tu nemá co dělat. **ALICE MARXOVÁ**

MUŽ VE STÍNU

O legendárním jazzmanovi Fritzi Weissovi

Bedřich Weiss přezdívaný „Fricěk“ patří již k legendárním osobnostem pražské jazzové scény – a také předválečné pražské židovské komunity. Byl to právě Weissův židovský původ, který talentovaného a obdivovaného hudebníka přivedl nejprve za dráty terezínského ghetta a posléze i do osvětivských plynových komor, kde zahynul krátce po dosažení 25 let. Zmínky o Weissovi nalezneme v knihách takových spisovatelů, jako je Josef Škvorecký nebo Arnošt Lustig, k jeho počtům se též pořádají koncerty v Izraeli. Přesto ještě o tomto geniálním hudebníkovi, skladateli a aranžérově nevíme zdaleka všechno. Nedávno se kupříkladu podařilo objevit jeho dosud neznámé snímky, a to díky paní Věře Tomanové z Náchoda.

SWING RHYTHM

Bedřich Weiss přišel na svět 28. září 1919, tedy necelý rok po vzniku samostatného Československa. Jeho otec Emil Weiss pocházel z Teplic-Šanova, vystudoval práva a pracoval jako bankovní úředník, matka Anna, rozená Kopperlová, se narodila v Českých Budějovicích. Oba rodiče se hlásili k židovskému náboženství a bydleli na poměrně prestižní adrese – na Bělského třídě v pražské čtvrti Holešovice (dnešní třída Dukelských hrdinů), prakticky na rohu Strossmayerova náměstí. O jazzovou hudbu se Bedřich, kterému přátelé přezdívali „Fritz“ nebo „Fricěk“, zajímal už od patnácti let. Záhy tak vyměnil housle, na které jej nejspíše nutili hrát rodiče, za jazzovou trubku a také si vyzkoušel, jaké to je hrát na prknech přední pražské kulturní scény – jako hráč školního swing bandu totiž vystupoval v samotném paláci Lucerna. Weiss se poté seznámil s klavíristou Milanem Hallou, který jej přivedl do svého studentského orchestru Swing Rhythm. V něm tehdy hráli mladí pražští swingoví fanoušci bez ohledu na jazyk či náboženství – tedy Češi, Němci i Židé. S orchestrem Swing Rhythm, v době druhé republiky přejmenovaným na „příjemnější“ český název Soubor rytmiků, pak Fritz Weiss vystoupil i při jeho posledním koncertu 1. března 1939.

O dva týdny později došlo k německé okupaci českých zemí a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, což znamenalo mimo jiné i konec studentského orchestru

Swing Rhythm. Zatímco Milan Halla se rozhodl odejít do zahraničí (a po druhé světové válce se do Československa vrátil v uniformě důstojníka americké armády), Fritz Weiss, v té době již student pražské

Fritz Weiss na pasové fotografii.

právnícké fakulty, se rozhodl nastoupit jako první trumpetista do orchestru vedeného Emilem Ludvíkem, který právě zažíval vzestup popularity. Fricěk ale nejspíše též uvažoval o odchodu do exilu. Ve spisech pražského policejního ředitelství se zachovala jeho žádost o prodloužení cestovního pasu za účelem cesty do Velké Británie, která byla pozitivně vyřízena, nicméně Weiss nakonec v protektorátu zůstal, patrně proto, že nechtěl opustit rodinu. Nemohl ale setrvat na místě prvního trumpetisty Ludvíkova orchestru dlouho – jako člověku označenému protektorátními úřady za Žida mu bylo zakázáno veřejně vystupovat a vlastnit hudební nástroje.

ORCHESTR EMILA LUDVÍKA

Tím ale Fricěkova spolupráce s vycházející legendou protektorátní jazzové scény neskončila. Fritz Weiss se stal příslušným „mužem ve stínu“ Orchestru Emila Ludvíka. Začal pro soubor psát aranžmá skladeb, která rozepisoval pro jednotlivé nástroje, vedl zkoušky a fakticky převzal hudební vedení orchestru. Dle vzpomínek Zdeňka Nováka, jednoho z hráčů Ludvíkova souboru, se Fritz Weiss „stal úplně duší orchestru“, a jeho členové dokonce pojali podezření, že byl skutečným auto-

rem skladeb, které na zkoušky přinášel jeho dirigent. Jednalo by se o praxi poměrně běžnou v zemích pod nadvládou nacistů, kdy písně zakázaných židovských či afroamerických umělců byly označovány za díla autorů s „vyhovujícím“ původem. Nicméně Emil Ludvík později tyto domněnky sám rozptýlil, když se dokázal uživit jako autor hudby k pohádkám pro děti. Každopádně na vrcholné éře jeho swingového orchestru (a jeho nevšední popularitě zejména u české mládeže) měl zásadní podíl právě Fricěk Weiss, který později začal psát aranžmá též pro další legendární swingový soubor, a sice Orchestr Karla Vlacha.

I přes protizidovská opatření, která v protektorátu panovala, jezdil Fritz Weiss s Orchestrem Emila Ludvíka i na mimo-pražské koncerty. V srpnu 1941 se tak účastnil vystoupení tohoto orchestru v Náchodě, který nadchl místní jazzové fanoušky, včetně tehdy sedmnáctiletého studenta Josefa Škvoreckého. Podle pozdější vzpomínky Emila Ludvíka jej nazítří pozval k nim domů na oběd Pavel Bayerle řečený Pápen, hráč místního Jazzového orchestru Miloslava Zachoval, který je známý právě ze Škvoreckého próz jako trumpetista přezdívaný „Benno“. Ludvíka doprovodil k Bayerlům Fricěk Weiss, což víme mimo jiné i díky dvěma unikátním fotografiím z archivu paní Tomanové,

Zřejmě nejranější nalezená fotografie Fritze Weisse. Archiv Věry Tomanové.

vé, sestry Pavla Bayerleho (paní Tomanová také návštěvu pěkně popsala, viz její text v *Židovské ročence 2017/2018*). Vidí-

me na nich černovlasého mladíka hrajícího na jazzovou trubku, kterým nemůže být zřejmě nikdo jiný nežli Fritz Weiss. Ludvík dále ve své vzpomínce uvádí, že o jeho návštěvě u Bayerlů dokonce informoval časopis českých fašistů *Arijský boj*, který měl v Náchodě příspěvatelů do své denunčantské rubriky. Ta pravidelně zveřejňovala informace o lidech, kteří v českých a moravských městech porušovali protizidovská nařízení – a také o Čechách, kteří se navzdory těmto denunčancím i nadále se Židy přátelili.

Návštěva u Bayerlů nicméně stála na počátku spolupráce náhodských jazzmanů s Emilem Ludvíkem a Fritzem Weissem. Ve své povídce *Eine kleine Jazzmusik* ji popsal Josef Škvorecký, který ale (zcela v duchu svého literárního stylu) pozměnil jména hlavních aktérů: „Paddy navázal osobní styk s králem české provincie, jenž svého času proslul tím, že i se zafáčovaným palcem dovedl obsluhovat kulomet klavíru na monstrokonzertě v pražské Lucerně (jak se vyjádřila tehdejší impresionistická jazzová kritika), a jmenoval se Kamil Ludevít, a zvěčnělý Fricke Schwarz, první altsaxofonista a aranžér Kamilův, napsal pro náš orchestr speciální aranžmá *St. Louiského Blues*, jímž měl vyvrcholit první koncert bandu v městském divadle v K.“

HRÁČ V BÍLÉ KOŠILI

Co se týče Frickových muzikantských dovedností, není bez zajímavosti, že se v jejich hodnocení pamětníci rozcházejí. Zatímco první český swingový zpěvák Arnošt Kavka, kterému Weiss mimo jiné napsal aranžmá k jeho hitu *Doktor Swing*, byl přesvědčen, že Fricke ovládal hru na trubku „mistrně“, dirigent Karel Vlach to viděl jinak: „Weiss byl strašně slušnej kluk. Hrál na trumpetu a hrál na ni špatně.“ Zdá se ovšem, že trubka skutečně nebyla Frickovou srdeční záležitostí. Dobu, kdy nemohl vystupovat, využil totiž k tomu, že se naučil hrát na další dechové nástroje – altsaxofon a klarinet, kde jeho inspiraci představoval slavný americký jazzman Benny Goodman. Weissovi přátelé tak vzpomínají, jak byli překvapeni tím, že Fricke dokázal tento nástroj mistrně

ovládnout v poměrně krátké době. Brněnský rodák Erich Vogel, který se později stal americkým hudebním kritikem, v jednom ze svých vzpomínkových textů dokonce označil Fritze Weisse za jednoho z nejlepších evropských jazzmanů před druhou světovou válkou.

Je přitom paradoxní, že hudební talent Fritze Weisse nemůžeme obdivovat na žádné dochované hudební nahrávce. Alespoň oficiálně, nicméně nelze vyloučit, že na některých nahrávkách je „inkognito“ zaznamenán. Může se jednat o soubor několika skladeb, které Orchestr Emila Ludvíka nahrál na podzim 1941 v nahrávacím studiu v pražském kulturním domě Domovina. Ty byly mimo jiné vydány před

Nahrávání s Ludvíkovým orchestrem (FW v zadní řadě v bílé košili).

dvaceti lety v roce 2003 pražským Židovským muzeem na CD k počtě Fritze Weisse, jež neslo název *Navzdory osudu*. Mělo se jednat o nahrávky skladeb, které Fricke aranžoval pro Orchestr Emila Ludvíka. Nepodílel se však Weiss na některých nahrávkách i více, a to tak, že na nich také svá aranžmá interpretoval?

Zdálo by se to logické, notabene když máme dokonce důkaz o tom, že Weiss byl nahrávání v Domovině přítomen. Jedná se o fotografii hráčů Ludvíkova orchestru, v zadní řadě s trubkou v ruce stojí Fritz Weiss. Jako jediný z patnácti zachycených hráčů má na sobě jen bílou košili. Domnívám se, že to není náhoda – důvodem mohl být Weissův kabát, na kterém by už v této době měla být přišita žlutá hvězda. Fricke tak svrchní část svého oděvu mohl před fotografováním odložit, jelikož pro něj představoval ponížení, zároveň by jej ale fotografie s trubkou v ruce a snadno rozpoznatelnou „Judenstern“ na hrudi usvědčovala z porušování protizidovských nařízení. Nelze se tudíž divit, že se takto zvěčnit nenechal. Když už se

ale Fritz Weiss v nahrávacím studiu nacházel, nevzal také do ruky klarinet a nezahrál si s přáteli skladby, které aranžoval? Oficiálně je jako autor klarinetových partů na těchto nahrávkách uváděn Ladislav Habart, který skutečně hrál na klarinet a altsaxofon, tedy stejné nástroje jako Fritz Weiss. Nevzal však Habart ve skutečnosti na sebe Weissovy interpretace, tedy nedopustil se toho, čemu se v pozdějších letech v českých zemích začalo říkat „pokrývání“? Tyto otázky by mohl zodpovědět další výzkum, a to například porovnání Habartových poválečných nahrávek se záznamy z podzimu 1941.

Nelze vyloučit, že ve chvíli, kdy se Fritz Weiss v bílé košili a s trubkou v ruce postavil v nahrávacím studiu Domovina před objektiv fotoaparátu, měl již doma předvolání k transportu do právě vytvářeného sběrného tábora pro Židy z Protektorátu Čechy a Morava, který vstoupí do dějin jako nechvalně proslulé terezínské ghetto. Fricke jako zdravý mladý muž byl do něj povolán hned v první vlně, a měl se tudíž jako levná pracovní síla podílet na jeho budování. I přes výslovný

zákaz si však s sebou do Terezína vzal také klarinet – a hned dva dny po svém příjezdu, 6. prosince 1941, zde vystoupil se sedmičlenným jazzovým orchestrem v rámci jednoho z tzv. Pestrých večerů. Ze svých spoluhráčů pak v následujících měsících vytvořil orchestr nazvaný Jazz-Quintet-Weiss, který podle šedescti pamětníků dosahoval vynikajících hudebních výkonů. „Úroveň této improvizací skupiny byla dobrá a Weissova hra překypovala nejskvělejšími nápady, ačkoliv neměl možnost poslechu rozhlasu nebo gramofonových desek. Lepší se den ze dne a strhl svým uměním i ostatní k obdivuhodným výkonům,“ vzpomínají terezínští vězni Erich Vogel a Bedřich Marek.

JAZZ I SYMFONIE

I po odchodu do Terezína udržoval Fritz Weiss kontakty se svými přáteli z pražských jazzových kruhů. Prostřednictvím českých četníků si vyměňoval motáky s Arnoštem Kavkou, za což mu v případě odhalení hrozil až trest smrti. I nadále psal Fricke v Terezíně aranžmá pro Lud-

víkův a Vlachův orchestr, Kavka jej zase na oplátku v motácích informoval o dění na protektorátní i americké jazzové scéně. Z jediného motáku, který se zachoval, tak víme o Frickově nadšené reakci na zprávu, že zpěvák Bing Crosby bude vystupovat s orchestrem jeho milovaného Bennyho Goodmana. Tento moták pak zakončil Fritz Weiss slovy, která svědčí o tom, že ani za dráty terezínského ghetta neztratil smysl pro humor: „Že vypadám dobře (jídla mám jako ještě nikdy), o tom se přesvědčím zítra dopoledne, až přijdu na návštěvu do Vrchlabský (Kavkovo tehdejší bydliště, pozn. PK). Bude to asi v 9 h, ale nevím ještě, jelikož mám předtím běhání po městě.“

Po necelém roce ilegálního koncertování na půdách terezínského ghetta se vystoupení jazzového kvintetu Fritze Weisse „zlegalizovala“. Vedení ghetta totiž dospělo k závěru, že bude lepší kulturní projevy terezínských vězňů tolerovat, nežli je potírat. V nově založeném podniku na terezínském náměstí, kterému vězni ironicky přezdívali „kavárna bez kávy“, začaly vystupovat formace provozující „zábavnou hudbu“, jak byla v nacistickém Německu nazývána lehce swingující populární hudba. Jedním z vystupujících souborů byl dle dochovaného plakátu také Weissův orchestr, který je zde ale uváděn pod názvem Weiss-Quintett, jelikož používání slova „jazz“ bylo v hitlerovském Německu nežádoucí a hudba s ním spojená napadána jako „židonegerská“. Tato potěmkinovská kavárna

byla dokonce zachycena v prvním terezínském propagandistickém filmu, který vznikl na konci roku 1942. V jednom z mála dochovaných záběrů z tohoto filmu se krátce objeví i trio muzikantů hrajících návštěvníkům terezínské „kavárny“ na housle, akordeon a klarinet. Domnívám se, že oním klarinetistou je právě Fricke Weiss, ačkoli žádné další prameny (písemné či memoárové) to nepotvrzují.

Naopak, na základě řady různých pramenů je možné konstatovat, že v roce 1943 představoval Fritz Weiss jednu z nejvýznamnějších osobností hudebního života v terezínském ghettu. Vystupoval nejen s jazzovým orchestrem Ghetto Swingers, který počátkem roku 1943 založil Erich Vogel a jehož klarinetistou (a dle Vogelova sdělení i „hlavní hvězdou“) se Fritz Weiss stal. Fricke příležitostně hrál i se

symfonickým orchestrem pod taktovkou dirigenta Karla Ančerla, kde hrou na klarinet nahrazoval part hoboje, a také doprovázel premiérové uvedení dětské opery Hanse Krásky *Brundibár*. Melodie z této opery dokonce upravil pro jazzový orchestr, což se údajně samotnému Krásovi velice líbilo. V dubnu 1944 se Fritz Weiss dále účastnil uvedení části *Deváté symfonie* Ludwiga van Beethovena u příležitosti otevření nového koncertního sálu v terezínské sokolovně a vystoupil též na mozartovském večeru, kde s klarinetovým triem doprovázel Mozartův *Klavírní kvartet g moll*. Jeho výkon ocenil ve svých kritikách terezínského hudebního života skladatel a dirigent Viktor Ullmann, který konstatoval, že „Bedřich Weiss je velmi dobrý klarinetista“, a podivoval se, že mu „četné hraní jazzu nezakázalo tón a nátisk“.

Fritz Weiss jako jedna z hvězd orchestru Ghetto Swingers se bohužel nemohl vyhnout vystoupení tohoto souboru před

Poslední snímek: na políčku z terezínského filmu (uprostřed). Archiv ŽMP.

komisí Mezinárodního červeného kříže v červnu 1944. Nestalo se tak pod původním názvem, ale pod označením Swing Orchester, jak ukazuje dochovaný plakát, na němž je Weiss uveden jako klarinetista této formace, orchestr již v té době vedl známý německý jazzman Martin Roman. Zneužití terezínských (nejen) jazzových hudebníků ale pokračovalo, když nacisté přišli v létě 1944 s myšlenkou natočit o terezínském ghettu propagandistický film. V jeho rámci vystupovali Ghetto Swingers celkem třikrát. Film je ovšem jako celek nezvěstný, zachovaly se pouze jeho fragmenty, které bohužel vystoupení Ghetto Swingers nezachycují. To nám ale ukazují zachovaná políčka z filmu, na kterých vidíme koncert v parku na terezínském náměstí. Podle kanadského historika Michaela Katera zde Fritz Weiss

při interpretaci skladby *Bugle Call Rag* hrál na klarinet „jako nikdy předtím“. Dva dochované snímky ho zachycují dokonce v detailu – jednou při hře na klarinet, podruhé jako saxofonistu. S největší pravděpodobností se jedná o poslední snímky Fritze Weisse.

I když se řada terezínských vězňů domnívala, že jim vystoupení v nacistickém propagandistickém snímku zachrání život, nestalo se tak. Již několik týdnů po skončení natáčení byli takřka všichni členové Ghetto Swingers předvoláni do transportu. Shodou okolností se tak stalo 28. září 1944, tedy v den, kdy měl Fritz Weiss oslavit své 25. narozeniny. Dle vzpomínky novináře Františka R. Krause odcházel Fricke do transportu s klarinetem, na který hrál Gershwinovu *Rhapsody in Blue*.

Po příjezdu do Osvětimi očekával členy terezínského transportu na neblaze proslulé rampě v Březince doktor Josef Mengele, aby provedl selekci nově přichozích. Následující dění zachytil ve svých vzpomínkách nejmladší člen Ghetto Swingers Coco Schumann: „Krátko nato k nám přišel Fricke Weiss, jeho rodiče, stojící za ním, poslal Mengele na druhou stranu. Nevím, nakoľik Fricke pochopil situaci a zda si skutečně uvědomoval význam toho, co učinil. Nedokázal snést, že není se svými rodiči. Nechtěl se na tomto místě od nich oddělit. Vrátil se zpátky k těm, kteří třídili lidi, jako by to byly použité či nepoužité kusy oblečení, a řekl Mengelemu: ‚Pane hauptsturmführere,

poslal jste mé rodiče na druhou stranu. Prosim, směl bych za nimi?‘ Mengeleho úšklebek dodnes vidím před sebou. ‚Ale samozřejmě, můžete!‘ A náš Benny Goodman odešel za nimi, na druhou stranu. Ztratil jsem ho z očí, byl jsem odveden dále a podivil jsem se nad popelem, který poletoval vzduchem a pokrýval zem kolem dokola.“

V popel se záhy proměnili i lidé z terezínského transportu, které doktor Mengele poslal na „stranu smrti“, tedy přímo do plynových komor. S odstupem několika desetiletí pak na Fritze Weisse vzpomínali jeho přátelé, kteří se při selekci dostali na „stranu života“. Například Erich Vogel: „Zavřu-li dnes oči, slyším Goodmana, jak jej interpretuje Fritz Weiss na klarinet. Myslím, že se svému idolu velice přiblížil.“

PETR KOURA

TAM, KDE ČÍHA VLK

O novom preklade izraelskej autorky Ajelet Gundar-Gošen

Izraelská spisovateľka Ajelet Gundar-Gošen vydala v minulosti na Slovensku dve knihy. Hoci sa v mnohom líšia, obe predstavujú hlbokú sondy do súčasnej izraelskej spoločnosti. *Prebúdzanie levov* (česky vyšlo pod názvom *Probudit lvy*) z roku 2014 predstavuje atypickú detektívku. Autorka na pozadí vyšetrovania, kto zrazil a zabil človeka, vytvára mozaiku problémov ilegálnej imigrácie do Izraela, nezanedbáva však ani psychológiu nešťastného páchatel'a a ďalších protagonistov. *Klamárka* (2018) je #MeToo naruby. Mladá, veľmi atraktívna predavačka zmrzliny neprávom obviní známeho moderátora a zničí mu tým kariéru i život. Zdanlivo jednoduchá schéma umožnila vytvoriť prezentáciu širokého spektra názorov na tento aktuálny fenomén.

Kniha *Tam, kde číha vlk* (touto vetou z textu knihy „pretlmočil“ prekladateľ anglický názov pôvodného hebrejského vydania *Relocation*) sa odohráva v Silicon Valley, presnejšie v mestečku Palo Alto. V túžbe po bezpečí a lepšom živote sem presídlila izraelská rodina Schusterovcov, ktorú tvoria rozprávačka Lilach, jej manžel Michael a ich jediný syn Adam.

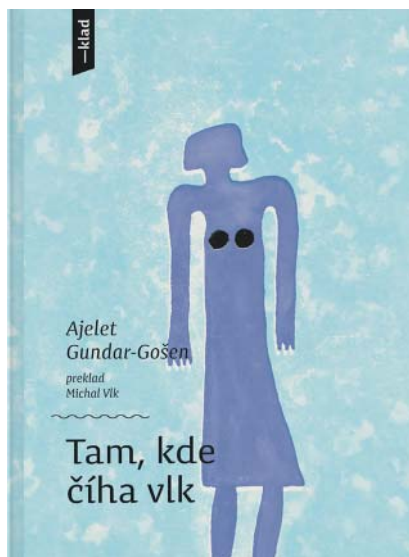
ÚVOD A ZÁVER

Už úvodný odstavec je veľavravný: „Pozerám sa na tieto drobné pršteky, pršteky novorodeniatka, a snažím sa pochopiť, ako z nich môžu vyrásť prsty vraha. Mŕtvy chlapec sa volá Džamál Jones. Na fotke v novinách má oči čierne ako zamat. Môj chlapec sa volá Adam Schuster. Jeho oči majú farbu telavivského mora. Tvrdia, že Džamála zabil on. Ale to nie je pravda.“

Rôzne interpretácie umožňuje aj záver knihy: „Stáli sme pred bránou. Oči mal divoké a temné ako telavivské more v zime. Džamál mal na fotke u Anabely oči čierne ako zamat. Adamovi mierne mykalo ľavým obočím. Ústa sa mu pootvorili, akoby chcel čosi povedať. Keby som sa ho teraz opýtala, v tomto okamihu, určite by mi odpovedal. Naklonila som sa k nemu, položila mu ruku na plece a povedala: „Dávaj na seba pozor.““

Oba odstavce oddeľuje 250 strán textu, ktorý od začiatku do konca spochybňuje plánovaný pokojný život v USA.

Očakávanú idylu už v úvode narušil teroristický útok, keď „v predvečer židovského Nového roka vstúpil do reformnej synagogy v jednom z najzelenších, najtichších a najbezpečnejších miest v Amerike muž s mačetou“. Tento akt sa stal katalyzátorom ďalšieho deja. Hoci podľa FBI išlo o čin jednotlivca, židovskí obyvatelia mestečka stratili dovtedajší pocit bezpečia.

čia. K reakciám patrilo založenie krúžku sebaobrany pre mladých. V tejto súvislosti vstupuje na scénu ďalší z protagonistov knihy, Izraelec Uri. Príslušník elitnej izraelskej jednotky Sajeret matkal (slúžil v nej aj Michael Schuster). Nadchol nielen Adama, ktorý dovtedy pred akoukoľvek formou pohybu dával prednosť svojmu detskému chemickému laboratóriu a sedeniu pri počítači, ale zaujal aj jeho rodičov.

SYNOVIA

Ďalším vyhrotením deja sa stalo úmrtie Adamovho spolužiaka Džamála Jonesa na mládežníckom večierku. Pôvodne sa javilo ako náhla zástava srdca, polícia ale zistila predávkovanie a rozbehla pátranie po potenciálnom distribútorovi drog. Lilach sa rozhodla pre kondolenčnú návštevu v rodine obete. Táto scéna patrí medzi kľúčové momenty príbehu. Nešťastná matka zdôrazňovala, že jej syn nepožíval drogy: „Neurazte sa Lila, ale keď sa predávkuje čierny chlapec z východného Palo Alto, nikoho to veľmi netrápi. Polícia prípad vyšetruje iba preto, aby zistila, či v škole nie

sú ďalšie deti, čo berú drogy. Ale vravím vám, môj syn by sa z vlastnej vôle drog ani nedotkol. Niektomu musel niečo primiešať do nápoja.“ Pri následnej prehliadke Džamálovej izby šokovaná Lilach zistila, že mŕtvy chlapec sústavne šikanoval jej syna. Našla tu totiž veci, o ktorých sa domnievala, že ich stratil či v roztržitosti niekde zabudol: jeho topánky, nový batoh, drahé tenisky Kanye West: „A zrazu som pochopila, čo som mala pochopiť už dávno predtým. Že ich nestratil, že ich nezabudol, že mu ich zobrali.“

Toto zistenie v nej vyvolalo obavu (ktorej sa nikdy úplne nezbavila), že Adam sa mu za šikanu pomstil. Rovnaké podozrenie však pocítili aj iní obyvatelia mestečka. Rodina čelila psychickému nátlaku, policajnému vyšetrovaniu, neznámi páchatelia im opakovane rozbili okná. Na obranu svojich priateľov sa aktívne postavil Uri. Stal sa nepostrádateľnou súčasťou ich života. V tejto pozícii bol až do okamihu, kedy sa pozitívny superhrdina ocitol v nečakanej situácii. Zložité psychologické zvraty nie sú v tejto knihe ojedinelé. Vnútorou premenou prešli tiež otec Michael Schuster, rozprávačka Lilach, ich syn Adam a napokon aj (obeť a páchatel' v jednej osobe) Džamál Jones.

Ajelet Gundar-Gošen na malom priestore rozvinula široké spektrum zložitých situácií a motívov, ktoré sú dôležité pre pochopenie súčasnej spoločenskej situácie. Okrem komplikovaných ľudských osudov a psychológie jednotlivcov približuje aj širšie dobové súvislosti: konflikty židovských a afroamerických obyvateľov amerického malomesta, zložitý vzťah vo vnútri židovskej komunity, názorové rozdiely medzi Izraelcami „doma“ a v cudzine, ale aj napätie medzi Židmi a majoritou.

Kniha neponúka prvoplánové riešenia. V texte a medzi riadkami všeličo prezrádza, no možno ešte viac naznačuje, či dokonca zamlčuje. K zaujímavým a dôležitým faktom, pocitom, úvahám autorka primiešala aj pár prekvapení, čím čitateľom otvorila priestor pre vlastné názory a úvahy. Úroveň textu podporil aj kvalitný preklad mladého hebraistu Michala Vlka. Výsledkom je, že zážitok z čítania sa často prelína s (možno ešte väčším) pôžitkom z premýšľania...

PETER SALNER

Ajelet Gundar-Gošen: *Tam, kde číha vlk*. Artforum 2023, cena 16,11 EUR.

Z BRNA A VÍDNĚ

O dvou fotografických výstavách v letní sezoně

V červnu otevřelo Židovské muzeum ve Vídni v budově na Dorotheergasse novou výstavu: snímky fotografky Marie Austria (1915–1975), která pocházela z Karlových Varů (tehdejšího Karlsbadu) a proslavily ji pouliční fotografie z Amsterdamu a snímky z uměleckého prostředí. Do širšího povědomí se dostala také díky záběrům ze „zadního domu“, tedy prostoru, v němž se v přístavku za nacistické okupace Nizozemska ukrývala Anne Franková s rodiči a další spřátelenou rodinou.

DO AMSTERDAMU

Maria Austria se narodila v židovské, německy mluvící rodině Oestreichů, otec Karl byl oblastní lékař (zemřel krátce po jejím narození); lékařem chtěl být i starší bratr Felix, zatímco sestra Lisbeth projevovala stejně jako Marie umělecké sklony a studovala tkalcovství v progresivním učilišti Bauhaus, tehdy již přestěhovaném z Výmaru do Desavy. Marii bavilo od mládí fotografovat a po střední škole se se svými aparáty Rolleiflex a Leica vydala na kurz do Vídně, který absolvovala s vyznamenáním.

Roku 1937 odešla před silící antisemitickou atmosférou z Rakouska do Amsterdamu; její sestra, textilní návrhářka, tam žila už několik let a společně založily Módní a fotografické studio Austria, v němž Marie Oestreich působila již

Výstava Henryho Moora v Amsterdamu, 1950; JMW.

pod novým jménem Maria Austria (tedy anglickou podobou svého příjmení, což byla dobrá reklama, ale také projev příklonu k anglosaskému světu).

Do Holandska proudili židovští uprchlíci z Německa a Rakouska, roku 1938 dorazila z Karlsbadu matka Clara s bratrem.

V květnu 1940 okupovali nacisté Nizozemsko a Židé ztratili možnost pracovat ve svých profesích, Maria Austria však získala místo v židovské obci. Její blízcí byli posléze deportováni do koncentra-

U plakátu k filmu *Třetí muž*, Amsterdam, 1951; JMW.

ního tábora Westerbork (a odtud do vyhlazovacích táborů), ona sama se v září 1943 rozhodla ukrýt na půdě jednoho domu a poté se s falešnými papíry zapojila do odboje. Po nocích roznášela po městě padělané fotografie na osobní doklady ohroženým Židům. Matka, bratr ani jeho manželka holocaust nepřežili, zavražděno bylo i mnoho příbuzných z širší rodiny.

Když skončila válka, založila s několika dalšími profesionály, včetně svého manžela Henka Jonkera, fotografickou agenturu Particam Pictures. Věnovala se foto-reportážím z Amsterdamu a holandského venkova; v následujících dvaceti letech zaznamenávala, jak se Nizozemsko mění, snímky publikovala v novinách a časopisech. Věnovala se i fotografiím z uměleckého prostředí, k jejím stálým klientům patřily prestižní orchestry i Nizozemská opera a avantgardní divadelní soubory. Postupně se vypracovala na oblíbenou a oceňovanou kulturní fotografku. K jejím nejznámějším (a na výstavě představeným) snímkům patří záběr operní divy Marie Callasové ve chvíli, kdy není v „rolí“, dále rozevláté baleríny, tanečnice a tanečníci moderního baletu, kabaretní umělci a klauni, hrající si děti, prostředí výstav. Fotografka zachycuje zblízka tváře ve chvílích radosti i soustředění, její portréty připomínají antické sochy (k nejkrásnějším patří portrét amerického spisovatele Jamese Baldwina). Dokázala za-

chytit atmosféru divadelních her i pouličních výjevů, reálný život jako by se v jejích snímcích prolínal se světem umění.

FOTOGRAFIE ÚKRYTU

Od války Maria Austria pečovala o své neteře, jejichž rodiče (její bratr a švagrová) zahynuli za holocaustu. Dle vzpomínek jedné z nich minulost nijak nepřipomínala a o svém židovství nikdy nemluvila. Spolu se světem operních, divadelních a tanečních hvězd však zaznamenávala i jinou část poválečné reality: přeživší, kteří se vraceli z Westerborku, či cyklus snímků rumunských židovských sirotků. Dokumentovala zbořené židovské domy, které nacisté po odchodu jejich obyvatel nejprve zcela vyrabovali, a poté jejich zkázu dokonali obyvatelé města: vytrhali i trámy ze střech, aby se během hladové zimy 1944/45 ohřáli.

Roku 1954 nafotografovala úkryt v přístavku domu na Prinsengrachtu 263 – její snímky objednala broadwayská produkce, aby posloužily jako inspirace pro kulisy v divadelní adaptaci *Deníku Anne Frankové*. Fotografie, jež s portrétní citlivostí zobrazují prázdný prostor úkrytu, pak sehrály důležitou roli, když

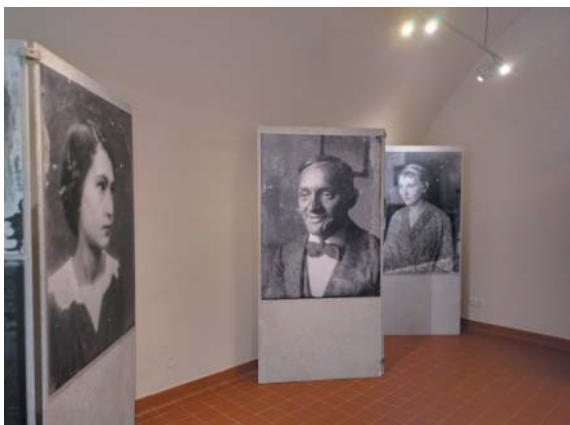
Schody do úkrytu v zadním domě, 1954; JMW.

se na sklonku padesátých let jednalo o možné demolici budovy, v níž se rodina Frankových a další čtyři lidé ukrývali. Byly tak působivé, že přispěly k plánu vytvořit Muzeum Anne Frankové. Poté však nadlouho upadly v zapomnění a znovu byly objeveny v archivech Židovského historického muzea v Amsterdamu v devadesátých letech minulého století, veřejnosti byly poprvé představeny spolu s dalšími snímky v letech 2001 (v Nizozemsku) a 2002 (v Berlíně) a poté na velké výstavě roku 2018 v Amsterdamu. O odkaz fotografky pečuje Maria Austria Instituut (MAI).

Současná výstava ve Vídni je průřezem její tvorbou, od učednických let ve Vídni, po nejlepší práce z let třicátých až sedmdesátých. K vidění je až do ledna 2024.

TŘI ADRESY

Zajímavou fotografickou výstavu s (poněkud patetickým) názvem *Tváře ze za-*

Portréty z domu ve Vlhké 19. Foto na této straně am.

pomnění nabízí o pár stovek kilometrů na sever Muzeum města Brna na hradě Špilberku. Jedná se o fotografie a dokumenty nalezené v novodobých genizách na půdě dvou městských domů a vypovídají o životě v mnohonárodnostní moravské metropoli před druhou světovou válkou. Zatímco tradičně Židé do geniz odkládali předměty většinou rituální, v době ohrožení dávali do úschovy k známým či skrývali (kromě vybavení domácnosti či cenností) předměty, které měly hodnotu citovou, a doufali, že se s nimi po válce znovu shledají; většinou se jednalo o rodné fotografie.

Zástěrka z produkce firmy Eckstein a snímek dětí, které ji nosily.

To je i případ skleněných desek, které ležely desítky let skryté pod vrstvou prachu na půdě dvou brněnských domů. První se nacházel v budově na adrese Vlhká 19 (dřívějším názvem Offerman-

nova), jedné z novodobých ulic, které vznikaly v době průmyslového rozkvetu Brna na původní periferii ve druhé polovině 19. století. Zdejší domy už byly napojeny na vodovod a kanalizaci a jejich obyvatelé patřili většinou ke střední třídě, pár bylo majetnějších a pár chudších. Na výstavě jsou na panelech uvedeny údaje ze sčítání z roku 1910 a dozvíme se z nich, že tu společně pobývalo čtrnáct židovských a čtyři katolické rodiny a jedna rodina evangelická. Byli to lidé různých profesí (řemeslníci – krejčí či řezníci, lidé pracující v textilním průmyslu, úředníci, studenti, služky, ženy v domácnosti a také jeden operní mistr, k nejvýše postaveným patřil ředitel soukenické továrny), celkem 120 osob.

Mezi nimi i Josef Bardach, původní profesí tapetář, později fotograf, takže je možné, že fotografické desky ukryl na půdě, snad před odchodem do transportu, právě on. Dodejme, že ulice se nacházela v židovské oblasti města, kde stály i synagogy a poměrně blízko se nachází i židovský hřbitov. Většina zmíněných obyvatel hovořila německy.

Pro výstavu byly fotografie zvětšeny, dobře je tedy vidět jejich částečné poškození, nicméně uchovávají si neopakovatelné kouzlo starých portrétů, v tomto případě samozřejmě o to působivějších, protože víme, jak tyto upravení a usmívající se lidé v době holokaustu zřejmě skončili.

Dalším „pokladem z půdy“ jsou fotografie a dokumenty z pozůstalosti rodiny Otty Kohna, která v roce 1938 při obsazení pohraničí opustila Teplice a usadila se v Brně. Zde se Kohnovi a Freundovi snažili získat domovské právo a marně se pokoušeli o vystěhování do Šanghaje. Předměty byly nalezeny roku 2015 na půdě domu v ulici Antonína Slavíka 4.

Snímky jsou pestřejší, kromě portrétů vidíme záběry opálených mladých lidí, kteří si očividně užívají volné chvíle u vody i u moře. Za několik let později už Kohnovi a Freundovi budou moci na

příjemné chvílky jen vzpomínat. Stanou se uprchlíky, kteří se snaží získat nové domovské právo v moravské metropoli; úřední procedura bude složitá a nakonec ho získají až v únoru 1939, tedy těsně před německou okupací...

ECKSTEINOVI

Poslední část výstavy tvoří příběh Davida Ecksteina a jeho ženy Anny, kteří měli za první republiky v centru Brna na adrese Panská 8/10 firmu, zaměřenou na výrobu zástěr a prádla a provozování obchodu se střížním zbožím. V březnu 1942 byli zařazeni do transportu do Terezína, před svým odjezdem se ale ještě stačili rozloučit se sousedy a předali jim krabici ručně kreslených návrhů dětských šatiček a zástěrek pro dílnu s psobou, aby je pro ně schovali. Ecksteinovi byli z Terezína dále deportováni do tranzitního ghetta Izbica, kde zahynuli. Krabice s návrhy konfekce se po desetiletích dostala do Muzea města Brna. Vystaveny jsou šatové zástěrky a jejich načrtnuté stříhy a také společné snímky těch, kdo je při hrách a pobytu v jeslích a školkách nosili: děvčátka (pestřejší látky s mašlič-

Sochy Jana Hendrycha na bastionu Špilberku.

kami) i kluci (střízlivější barvy a bez pentlí). Brněnskou výstavu lze navštívit již jen do konce srpna.

A na okraj: V letním vedrem rozpáleném městě, kdy i chodbami a kobkami proslulého „žaláře národů“ proudilo teplo, nabízelo návrší nad městem ve stínu příjemný oddech. O to příjemnější, že v rámci cyklu *Sochy na hradě* jsou letos až do jara příštího roku instalované na bastionech a na různých místech hradu výtvořiny předního českého sochaře Jana Hendrycha a absolventů jeho ateliéru z Akademie výtvarných umění. Posezení na lehátku poblíž Hendrychova *Svatého Františka* či ve společnosti bělostných plastik *Strážců* a pískovcových, lehce zvlněných ležících postav přinášelo až nečekaný klid a pocit radosti.

ALICE MARXOVÁ

Jonathan Raz Portugali Z MĚSTSKÉHO ARCHIVU

Roku 1999 se otec nastěhoval do garsonky s výhledem na moře v hotelovém komplexu Colony Beach na pobřežní promenádě v Bat Jam. Snažil se tak uniknout rozptylování, která zakoušel ve svém bytě ve čtvrti Ramat Aviv, aby mohl se plně věnovat psaní velkého románu o historii své portugalské rodiny. Měla začít jeho dědem Mendelem Portugalim – který patřil k zakladatelům hnutí Šomer a Bar Giora – a končit jím samotným, tedy vnukem, který se stal spisovatelem. Po několika měsících v hotelu psaní vzdal a vrátil se do starého bytu v Brodeckého ulici.

Z jeho krátkého pobytu na promenádě si vybavuji jen rozhovor, který vedli rodiče na balkoně hotelového bytečku. Bavili se o tom, co po sobě na světě zanechají, až zemřou. Otec zmínil knihu, kterou právě psal. Hodlal ji pojmenovat *Guma* a věřil, že se z ní stane *Sto roků samoty* izraelské literatury. Matka prohlásila, že i její jméno bude žít dál, a to v odborných časopisech, které vydávala. List *Naše drůbež* měli pravděpodobně zkatalogizovaný a svázaný v knihovně Bejt Ariela, pravila, a snad i měsíčník *Naše dělostřelectvo*. Snad aby to zašla zkontrolovat

Na tenhle rozhovor jsem si vzpomněl, když jsem si prohlížel novou webovou stránku Městského archivu Tel Avivu, digitální studnice, která obsahovala skeny záznamů o všech domech ve městě. Když jsem se do záznamů zabral hlouběji, ukázalo se, že nálezy tvoří ve skutečnosti velkolepý památník téměř sta let sousedských hádek – rozsáhlý vzpomínkový projekt zachycující desítky let rozzuřených výlevů telavivských obyvatel. V záznamech domu, v něm jsem vyrostl, v jaffské čtvrti Adžami, se mezi fotografiemi a plány vynořila sáhodlouhá výměna dopisů mezi mou matkou a dvěma generacemi rodiny S., která s námi sousedila. Korespondence pocházela z let 1986 až 2004 a dokumentovala rozepři, kvůli které jsme nakonec z Jaffy roku 2004 odešli.

Vždycky jsem se domníval, že nevrážlivost mezi mámou a rodinou S. začala jednoho pátečního večera v roce 1992 nebo 1993, kdy jsem stál na balkoně a jen tak z nudy střílel svinuté papírové šipky do korun stromů v protější opuštěné zahradě. Cipi S., dcera našich sousedů Dory a Alberta, zrovna vystupovala z auta, když papírový šíp, který jsem v té chvíli vystřelil,

začal ztrácet výšku a letěl dolů na ulici. Naprosto neomylně zasáhl Cipi do levého oka. Zapadla zpátky do auta, rukou si chránila poraněné místo. Jak se později ukázalo, musela na oku nosit tři týdny obvaz. Vyděšeně jsem se vrhl do chodby, která vedla k balkonu, a schoval jsem se za dveře. Samozřejmě jsem doufal, že vina padne na nějaké jiné dítě na ulici, takové, které nechodí do soukromé školy jako já, a je tedy pravděpodobné, že bude náchylnější k lumpárnám. Když to nepůjde jinak, rozhodl jsem se po delším přemýšlení, řeknu, že to udělal někdo z nich. Ale zatímco jsem nakukoval zpoza balkonových dveří

Viktor Pivovarov: *Dlouhý krk*, 1974.

na zraněnou Cipi a než jsem stačil zacouvat o něco dále do domu, otevřelo se na chodbě vysoko ve zdi, kterou jsme měli společnou s rodinou S., kulaté vnitřní okno a objevila se bělovlasá hlava Alberta S., Cipina otce. Viděl mě, jak držím katapult ve tvaru trubky, a začal nadávat, jak nejhlasitěji dokázal: „Ty hlupáku! Ty parchante!“ Načapal mě a já si myslím, že tuhle střelu nám rodina S. nedokázala odpustit.

Ke svému překvapení jsem zjistil, že první zmínka o sousedské rozepři mezi mámou a rodinou S. se datuje dopisem z října 1987, který je mezi domovními záznamy v archivu. Tedy šest let před tím, než jsem náhodou vypustil papírový šíp, který zranil Cipino oko. Jednalo se o strohou stížnost, již svým ozdobným písmem napsala Dora S., Cipina matka a Albertova žena, a adresovala ho mé matce a Odboru

pro veřejné vyšetřování. V dopise Dora píše: „Chtěla bych oznámit, že v bytě S. Razové se bourají stěny, a tím se mění jedinečný charakter budovy, která byla postavena již ve třicátých letech... Chtěla bych vyjádřit své námitky proti těmto změnám a požádat o přešetření, zda jsou legální... Jako nájemnice, která žije v domě už téměř třicet let, bych chtěla mít jistotu, že si zachová svůj jedinečný charakter...“

Matka odpověděla: „Pokud mohu soudit, vnitřní zdi domu, které jsem zakoupila z vlastních prostředků, nemusejí váženou paní S. vůbec zajímat.“ Když jsem se mámy zeptal, proč Doře S. vadilo, že jsme zbourali ty stěny, čímž dům mimochodem nabyl původní podoby, již měl předtím, než byl rozdělen na malé byty, odhalila mi poprvé kořeny letitého sporu (na incident se šipkou si vůbec nevzpomněla). Začalo to, když jsme za Dořinými zády koupili pokoj Ester Avnunové. „Copak si nepamatuješ na Ester Avnunovou?“ zeptala se mě překvapeně, protože jí došlo, že nevím, o kom mluví. Přece tu stařenku, která až do mých sedmi let bydlela v obývacím pokoji? Je možné, že má matka bludy, představuje si, co se nestalo? pomyslel jsem si, zahleděl jsem se jí do očí a pátral po prvních příznacích demence. O jaké stařence to mluví, kdo bydlel v našem obývacím? A pokud tam nějaká stará paní opravdu bydlela, když jsem byl dítě, copak bych si ji nepamatoval? Naprosto absurdní. Ale moment. Má pravdu. Někaká stařena tam skutečně byla.

Arabský dům v Adžami byla rozlehlá budova, v níž bylo přes patnáct místností a pět vnitřních dvorků. Od roku 1948 do konce padesátých let byl dům prázdný. Pak se jeho dvě patra rozděliila a každá místnost se přeměnila v malíčký byt pro celou rodinu nových imigrantů. Když máma koupila náš byt, který zabíral půlku druhého poschodí (druhou polovinu měla rodina S.), musela si vyjednat koupi čtyř pokojů od čtyř různých rodin. Svou čtvrtinu odmítla prodat jen Ester Avnunová, která bydlela v obývacím. Dopadlo to tak, že s bytem jsme si koupili i ji, jako když nějaký šťastlivec nalezne v paprice ještě malou papričku. Až do svých sedmi let jsem pokračoval, když jsem se chtěl dostat z ložnice do kuchyně nebo koupelny, musel v županu vyjít na venkovní chodbu, která oddělovala náš byt od bytu rodiny S., obejít obývací pokoj, kde žila paní Ester, a pak se vrátit do našeho bytu dveřmi, které se prarazily zvlášť pro tento účel a vedly do kuchyně a koupelny. (pokračování na str. 26)

IZRAEL: Zabíjíte rádi děti?

Kdo v červenci nahlížel do izraelských médií, oproti Evropě či Americe narazil na rozdíl. Ač Izrael také zažil vlnu veder, není z toho takové téma jako v USA, Španělsku, Itálii i ve střední Evropě včetně Česka. Lze jen hádat, čím to je. Snad tím, že v subtropích to patří k životu. Anebo tím, že hlavní starosti – i mediální zájem – se tam soustředí na jiná témata.

Jde především o justiční reformu, kterou Izrael žije už půl roku, od nástupu poslední vlády Benjamina Netanjahua. Tedy o téma, kterým se tato vláda profiluje a bez níž by ani nebylo.

Pak je to téma bezpečnosti, v Izraeli tradiční. Už loni jsme psali (*Rch 5/2022*), že stoupá počet útoků na Izraelce. Už proto nelze říci, že tento nárůst vyprovokovala Bibiho vláda, ač se opírá o národovecké radikály. Jeho kořeny jsou hlubší. Ale hledáte-li společný bod, všimnete si role města (a uprchlického tábora) Džanín na severním okraji Palestinské autonomie.

Není náhoda, že až příliš pachatelů násilí má cosi společného s Džanínem. A kdo si pamatuje druhou palestinskou intifádu z let 2000–2005, ví, že Džanín byl zdrojem násilí i bojištěm už v dubnu 2002 (padlo tam 23 vojáků Cahalu a 52 Palestinců, tudíž šlo o regulérní bitvu, ne o masakr, jak se často tvrdilo). Proto moc nepřekvapilo, že Džanín byl cílem vojenského zásahu – byť menšího než v roce 2002 – i teď. Je to v jistém ohledu zásadnější téma než reforma justice. Ovlivňuje totiž pozici Izraele ve světě včetně světa společenství.

KDYŽ PILOT NELÉTÁ

Pro pořádek shrňme dění kolem reformy. Naposled jsme o ní psali, když ji premiér Netanjahu koncem března odložil – dal ji k přepracování, zmírnění vyhocených bodů. Pro člověka, jenž není kovaný v soudním a politickém systému Izraele, je těžké posoudit, zda „balík legislativy“ prošel skutečnou změnou. Zásadní body ovšem zůstávají zachovány.

Zaprvé: omezení pravomoci Nejvyššího soudu rušit rozhodnutí volených úředníků (i vlády) tím, že je označí za nepřiměřená. Zadruhé: posílení vlivu vlády na složení Nejvyššího soudu, tedy na jmenování soudců.

A 10. července prošla první část reformy prvním čtením v Knesetu. Byla schválena poměrem hlasů 64 : 56, což ukazuje jednu věc. Dostavili se všichni poslanci a hlasovali přesně tak, jak vyzněly volby v listopadu 2022. Po nich 64 poslanců podpořilo Bibiho koalici. To, že za tři čtvrtě roku žádný z nich neodpadl, je ukázkou disciplíny. Když *Ha'arec* psal o „děsivé noční show v parlamentu“, zněla z toho spíš emoce po-

Palestinské děti na letním výcvikovém táboře. Tábor je určen pro děti od 7 do 17 let.

rážky než reflexe skutečnosti. Faktem ale je, že svět, v němž se tolik Izraelců cítilo dobře, je narušen. A že v zemi, jež nemá psanou ústavu ani druhou komoru parlamentu, oslabuje základ systému brzd a protivah, jak se říká.

Proto pokračují sobotní protesty a zapojují se do nich i elitní vojáci. I záložní piloti odmítající pravidelná cvičení – a pilot, jenž nelétá, si oslabuje kvalifikaci. Nebo kybernetičtí specialisté armády. Je to ukáзка společenského problému, který může poškodit stát jako takový.

MY DĚLÁME PRAVÝ OPAK

Teď se vraťme k Džanínu. Armáda tam vtrhla po půlnoci 3. července a stáhla se 5. července ráno. Za dva dny zabila 12 militantů (mezi nimi osm členů Palestinského islámského džihádu a jednoho člena Hamásu), zničila tři operační a sledovací střediska, osm zbrojních skladů, šest labo-

ratoří pro výrobu bomb a podobně. V závěru akce padl jeden izraelský voják.

Kritické hlasy namítají, že teroristé své ztráty brzy nahradí. Ale faktem je, že na situaci, kdy bylo za rok 2022 zabito nejvíc lidí od druhé intifády, by musela reagovat každá vláda. Proto ta Netanjahova vyslala do Džanínu dva tisíce vojáků, nejvíce od druhé intifády.

Jenže akce tohoto rázu mají své háčky a ty se projevují třeba v postojích západní veřejnosti i médií. Zvláště někde. Generální tajemník OSN António Guterres obvinil Izrael z „nepřiměřeného užití síly“. Britský list *The Independent* operaci přirovnal k ruské invazi na Ukrajinu.

Na jeden příznačný postoj upozornil na svém blogu na webu iDNES Lubomír Stejskal. Rádio BBC vedlo rozhovor s izra-

elským expremiérem Naftalim Bennettem a moderátorka ho konfrontovala s faktem, že ze 12 zabitých Palestinců byli čtyři mladší 18 let, podle definice děti. „Jak byste nazvala sedmnáctiletého člověka s puškou,“ opáčil Bennett, „který vraždí vaši rodinu?“ – „Tak tedy teroristé, ale děti,“ reagovala moderátorka, „izraelské síly rády zabíjejí děti.“ To už bylo na Bennetta moc: „Jak víte, i sedmnáctiletý terorista může vraždit civilisty. Je zá-

sadní rozdíl mezi tím, co dělají oni, nepokrytě si jako terč vybírají civilisty, a tím, co děláme my, když si jako cíl vybíráme teroristy. Tedy pravý opak.“

Ten slovní střet skončil tak, že redakce BBC se za formulaci „izraelské síly rády zabíjejí děti“ omluvila. Ale za touto slovní výměnou je hlubší podhoubí progresivistického uvažování, jež ovládá stále širší segmenty západních společností.

Tyto společnosti, zvláště mladé generace, jsou stále přecitlivější. Když Západ bojuje proti Islámskému státu, má ještě podporu veřejnosti – snad i proto, že IS zotročuje ženy. Ale když Izrael bojuje proti Palestinskému islámskému džihádu, podporu většiny západní veřejnosti už nemá. Čím to je? Tím, že je řazen do škatulek „staří bílí muži“ či „kolonialisté“? Těžko jednoznačně říci. Jisté je, že to není téma jen akademické, ale týká se i bezpečnosti.

ZBYNĚK PETRÁČEK

LOGICKY CHYBĚLA ...a další události

/Vybráno z českých médií/

Nový jednotný vizuální styl začne používat Památník Tereziín. Cílem změny bylo sjednotit vizuální komunikaci instituce, která je každoročně nejnavštěvovanějším turistickým cílem v Ústeckém kraji. Designérskou soutěž vypsala památník po úspěšné mezinárodní architektonické soutěži na řešení rekonstrukce Muzea ghetta, které bylo otevřeno v roce 1991 v původní městské škole. Vítězem se stalo designérské trio Petr Bosák, Robert Jansa a Martin Groch. (Právo, 10. 7.) ■ Novou ředitelkou Židovského muzea v Praze je Pavla Niklová. Nahradila v jeho čele Lea Pavláta, který instituci vedl od roku 1994, kdy bylo muzeum navraceno židovské komunitě. Správní rada muzea jmenovala Niklovou na pět let, ve funkci je od 1. července. Pavla Niklová je umělecká manažerka se zkušenostmi z uměleckých organizací v Česku a v USA. Od roku 2014 do června 2023 pracovala jako výkonná ředitelka Nadace Knihovny Václava Havla v New Yorku. Během devíti let jejího působení nadace umístila Havlovu bustu v Kongresu USA při příležitosti 25. výročí sametové revoluce, založila výroční cenu Disturbing the Peace pro disidentské spisovatele. Od roku 2017 pořádá každoročně festival středoevropského divadla Rehearsal for Truth, který se koná v České národní budově na Manhattanu. (Aktuálně.cz, 11. 7.) ■ Pokud projíždíte Velkým Meziříčím, pak jistě nepřehlédnete netradiční červenou synagogu na ulici Novosady. Tato stavba, která pochází z 19. století, je dnes chráněna jako kulturní památka. Momentálně je v ní centrum levného nákupu, to se ale na konci srpna změní. Objekt před několika dny od brněnské židovské obce převzala radnice ve Velkém Meziříčí. A má s ní velké plány. Po základních úpravách se budou v synagoze pořádat různé kulturní a charitativní akce. Veřejnost sem bude moci přijít na koncerty, výstavy, přednášky či filmové projekce. „Větší investice budou připadat v úvahu nejdříve v příštím volebním období,“ řekl novinářům starosta Alexandros Kaminaras (nestraník za Společně VM) při podpisu darovací smlouvy. Město Velké Meziříčí synagogu od židovské obce převzalo po letech debat o jejím možném využití. (Splus2, 14. 7.)

■ Krajské státní zastupitelství v Jihlavě nepovolí nové přezkoumání více než 120 let starého rozsudku, podle kterého byl židovský mladík Leopold Hilsner odsouzen za vraždy Anežky Hružové a Marie Klímové k trestu smrti. Informaci oznámil státní zástupce Jan Fichtner. O obnovu řízení v případě vraždy v Polné na Jihlavsku, která se stala v roce

Nová a stará synagoga ve Velkém Meziříčí. Foto jd.

1899 a stála na začátku takzvané hilsneriády, požádal v únoru advokát Lubomír Müller. Svůj podnět opřel o archivní materiály, které tehdejší soudy neměly k dispozici a viděl v nich šanci zbavit Hilsnera viny. Zda bude na vrchním státním zastupitelství žádat o přezkum rozhodnutí, se advokát rozhodne až po prostudování odůvodnění. (Jihlavské listy.cz, 13. 7.) ■ Turistické informační centrum Visit Plzeň přichystalo pro sběratele novou pamětní bankovku ze série Euro Souvenir. Je věnována 130. výročí otevření plzeňské Velké synagogy, která patří mezi tři největší synagogy v Evropě a pět největších na světě. „Katedrála a pivovar už svoji bankovku mají. Sběratelům tak do sbírky logicky chyběla Velká synagoga,“ uvedl Dalibor Linda, vedoucí Turistického informačního centra Visit Plzeň. Bankovky z limitované edice budou v prodeji od 5. srpna v Turistickém informačním centru. (MF DNES, 14. 7.) ■ Je jednou z nejkrásnějších historických staveb skrytých v srdci Břeclavi, avšak podepsal se na ní necitlivý přístup za totality. Řeč je o obřadní židovské sině v těsné blízkosti židovského hřbitova. Neogotický skvost z dílny předního vídeňského architekta Franze von Neumanna, který sloužil až do roku 1938 k poslednímu rozloučení se zesnulými židovského původu, nyní prochází náročnou a citlivou rekonstrukcí za třia-

dvacet milionů korun. „Těší mě to o to víc, že všechny stavební prvky jsou výrobky z lichtenštejnské knížecí keramiky v Poštorné. Včetně střešní krytiny. S nadsázkou se dá říci, že židovská obřadní síň je jakýmsi katalogem jejich dobové výroby,“ zdůraznila historička a břeclavská zastupitelka Alena Káňová. (Břeclavský, Hodonínský, Znojenský deník, 15. 7.) ■ Učebnice soudobých dějin pro žáky devátých tříd vyvolala opět ostrý spor mezi odborníky, tentokrát ho podrobil tvrdé kritice Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR). Kontroverzi nebudí jen učebnice, ale i důvody kritiky. Zatímco z jedné strany zaznívají obvinění z neznalosti, či snad dokonce záměrného klamání dětí, z druhé zase obvinění z vyřizování osobních sporů. Autoři i vydavatelství Fraus za učebnici dějin stojí, stejně tak dostala kniha pozhánání dvou recenzentů vybraných ministerstvem školství. ÚSTR se nyní od všech vydání učebnice tvrdě distancoval, podle něj obsahuje faktografické a pedagogické chyby, které vyjmenoval v tiskové zprávě. „Učebnice obsahuje zásadní chyby, o nichž není žádná pochybnost a jež mohou uvést nezletilé žáky a studenty, jimž je tato učebnice určena, v omyl. Jako příklad slouží kapitola s názvem Normalizace jako obnovení pořádku. (echo24.cz, 19. 7.) ■ Festival Šalom je dalším kamínkem do obnovující se pestré mozaiky kulturního přediva a vztahů na území Šumavy, Pošumaví a Bavorského lesa. Bez vědomí minulosti je budoucnost neúplná. Je důležité nezapomínat, a ještě důležitější zamýšlet se, diskutovat a sdílet sounáležitost nehledě na věk, vyznání či národnost. Festival Šalom v rámci cyklu Šumava Litera je přehlídkou židovské kultury, ale jeho neméně důležitým posláním je příležitost ke vzájemnému setkávání a porozumění. Šalom s podtitulem „festival malých míst“ se bude konat každoročně vždy první srpnový pátek ve čkyňské synagoze s mottem „I malé může být velké“. Pořadatelé jsou spolek Šumava Litera, spolek Knihy über Grenze, Městské kulturní středisko Vimperk, obec Čkyně, Společnost pro obnovu synagogy ve Čkyni a Literární dům autorů německého jazyka. Věříme, že festival Šalom přinese do Čkyně radost a příjemnou atmosféru, která po jeho skončení nezmižní, ale bude přetrvávat v myslích a srdcích návštěvníků ještě dlouho poté. (Vimperk.eu, 21. 7.)

MEZI UMĚNÍM A POLITIKOU

Básnířka a překladatelka Hedwig Lachmannová

V souvislosti s uvedením opery *Salome* v Národním divadle v Brně (viz minulé číslo *Rch*) se objevilo jméno pozapomenuté básnířky, překladatelky a na svou dobu velmi nekonformní osobnosti **HEDWIG LACHMANNOVÉ**. Narodila se před 158 lety v polském městečku Stolp v Pomořansku v tradiční židovské rodině Jicchaka Lachmanna a Wilheminy, roz. Wohlgeomuthové. Na jaře 1873 se Lachmannovi (jimž se postupně narodilo šest dětí, Hedwig byla nejstarší) přestěhovali do Hürbenu u Krumbachu v Bavorsku. J. Lachmann zde získal práci kantora a učitele náboženství a pokračoval ve své celoživotní vášni – sbírání liturgické hudby.

H. Lachmannová studovala na dívčí střední škole v Krumbachu a díky svému lingvistickému talentu (uměla skvěle anglicky, francouzsky a maďarsky) složila už v patnácti letech zkoušku, opravňující k výuce jazyků. Roku 1882 získala první práci – stala se vychovatelkou v Anglii, poté žila v Drážďanech, Budapešti a od roku 1889 v Berlíně, kde kromě své práce pečovala o churavé příbuzné. Výbornou znalost angličtiny zúročila i jako překladatelka – již roku 1891 vyšly její překlady básní Edgara Allana Poea a občas publikovala i vlastní texty v novinách. Kulturní zájmy ji přivedly do společnosti básníka Richarda Dehmela a jeho ženy Pauly. S Dehmelem se spřátelila, stal se jejím mentorem i první láskou. Složitý vztah nakonec ukončila a vydala se do Budapešti.

Zde se seznámila s přívržencem socialismu, pacifismu a anarchismu Gustavem Landauerem, jehož uherské úřady odsoudily za pobuřování k šestiměsíčnímu vězení. Z žaláře jí psal milostné dopisy a po propuštění spolu odcestovali do Anglie, poté se usadili v Hermsdorfu u Berlína. Roku 1902 se jí narodila první dcera Gudula (Landauer byl tehdy ještě ženatý, po jeho rozvodu roku 1903 se vzali). Roku 1902 se v Berlíně konala premiéra jejího překladu dramatu *Salome* od Oscara Wildea v režii Maxe Reinhardta. Hra natolik zaujala skladatele Richarda Strausse, že se jí okamžitě rozhodl (ve zkrácené podobě) zhudebnit. Ačkoli skladatel uvažoval i o uvedení v originální francouzštině (s úpravou pro operu mu měl pomoci jeho přítel, spisovatel Romain Rolland), nakonec

použil německý překlad Lachmannové a v tom se pak opera proslavila a hraje se v něm dodnes.

Lachmannové vyšla roku 1903 sbírka veršů a překladů (kromě Poea a W. Whitmana se věnovala i bengálskému básníkovi Thákurovi a maďarským poetům), a i když se jí roku 1906 narodila druhá dcera Brigitte (mimořádně její syn Mike Nichols se proslaví jako hollywoodský producent, režisér a herec), nepřestala překládat a publikovat v časopise *Der Sozialist*, jež vydával její manžel. Žila v ústraní, věnovala se rodině a literární práci. Zajímavé je, že Landauer, ač pokládán za předního teoretika sociálního anarchismu (spojeného v jeho případě s mystickou antropologií) své doby, ovlivnil sociálními idejemi židovského filosofa Martina Bubera, svého dlouholetého a dobrého přítele. Landauer se přitom ke svým židovským kořenům nijak nehlásil, zajímal se o křesťanství a buddhismus; tím, kdo v tradiční rodině vyrůstal a své židovství nezpochybňoval, byla jeho manželka. Dle Paula Mendese-Flohra ovlivnily Bubera jednak Landauerův zájem o mystiku a jednak idea globální komunity jako společenství založeného nikoli na rozdělávání a pevné sociální struktuře, ale na naleze-

Manželé H. Lachmannová a G. Landauer. Foto archiv.

ní „nejstarší a nejuniverzálnější komunity: „lidské rasy a kosmu““.

Během první světové války pobývala Hedwig Lachmannová s dětmi v Krumbachu. Zde se také nakazila španělskou chřipkou, na niž ve spojení se zápallem plic 21. února 1918 zemřela. Nedočkala se tedy toho, že o rok a něco později, na jaře 1919, patřil její manžel k prvním vůdčím bolševické Mnichovské republiky rad, hlásající po ruském vzoru diktaturu proletariátu; ani jeho zastřelení poté, co byl tento pokus o puč potlačen.

Alice Marxová

Kalendárium

Těžko uvěřit, že je to už celých 20 let, kdy **31. srpna 2003** ve francouzském Hérice zemřela jedna z největších osobností protikomunistického exilu, novinář, vydavatel, spisovatel, politik **PAVEL TIGRID** (narozeneý roku 1917 v Praze). Není asi třeba připomínat jeho práci, od předválečné kulturní činnosti, válečné působení v BBC, poválečnou aktivitu, kdy se otevřeně stavěl proti komunistickým pořádkům a odvážil se kritizovat nelidské okolnosti odsunu Němců, po útěk na Západ a počátky systematické práce v exilu – nejprve v mnichovské redakci Svobodné Evropy, poté ve Francii při vydávání časopisu *Svědectví*. Po pádu totalitního režimu a návratu do rodné země byl poradcem prezidenta Václava Havla, v letech 1992–1994 českým ministrem kultury a až do smrti komentátorem politického dění u nás. Autoři nekrologů (kromě jiných Tomáš Pěkný v tomto časopise) vzpomínají na Tigrida jako na člověka, který netrpěl předsudky, dokázal lidi spojovat a za všech okolností stál na svém názoru, „velel si sám“: Byl židovského původu a současně věřící křesťan; ač mu nacisté vyvraždili celou širší rodinu, kritizoval násilí páchané při odsunu na Němcích; byl antikomunista, ale ve *Svědectví* dával prostor i reformním komunistům. Byl charakterní a noblesní, netrpěl sebechválou, a i ve vyšším věku se dokázal vyjadřovat sebekriticky. A měl rád mladé lidi, do nichž vkládal velkou naději: „My starci už jsme na té scéně zatančili a slavně to nebylo, teď musíte přijít vy mladí,“ říkával.

Před 20 lety, v **červenci 2003** byla **ŽIDOVSKÁ ČTVRŤ V TŘEBÍČI NA ZÁMOSTI** zapsána do seznamu světového dědictví UNESCO jako první židovská památka mimo Izrael. Jak píše architekt J. Klenovský v *Rch* 9/2003, odborníci (a samozřejmě i návštěvníci) v Třebíči oceňují čtyři základní hodnoty někdejšího ghetta: středověké založení v 15. století a další kontinuální vývoj; charakter samostatného městečka značné rozlohy; hodnotnou urbanisticko-architektonickou skladbu zástavby s cennými prvky v malebném kraji; mimořádný stupeň zachování. Za uplynulých dvacet se tuto oblast podařilo zvelebit a oživit, mimo jiné díky kulturním akcím a festivalům, které zde probíhají; největší z nich – Šamajim – se koná nyní v srpnu. (am)

Arthur Koestler BAHNO SPOLEČNOSTI

■ Když vypukla druhá světová válka, pobýval Arthur Koestler na jihu Francie a pracoval na svém velkém románu *Tma o polednách*. Následující dva měsíce ho psal v Paříži, než byl zatčen a internován spolu s dalšími antinacisty, muži a ženami, kteří bojovali proti gestapu, uprchlíky před pronásledováním. Ti všichni tvořili ono „bahno společností“, které Francouzi zavírali do vězení, pouštěli na svobodu, opět věznili a – až v příliš mnoha tragických případech – nakonec předávali nacistickým katům. Koestler vypráví příběh vlastního uvěznění a konečného útěku bez heroismu, lidsky, občas dokonce s humorem; zasazuje ho však přímo do pochmurného kontextu toho, co se stalo spoluvězněm, kteří takové štěstí jako on neměli. „V té době už evropský světadíl dospěl do stadia,“ napsal tehdy, „kdy bylo možné člověku bez ironie říci, že by měl být vděčný za to, že ho zastřelí, a ne uškrtí, setnou nebo ubijí k smrti.“

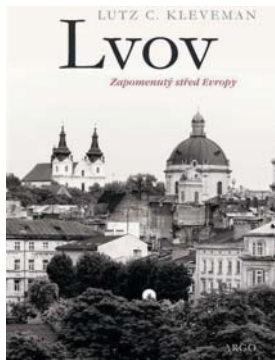
Vydalo nakl. Academia v Praze roku 2023. Z angličtiny přeložil David Vichnar. 316 str., doporučená cena 550 Kč.

Lutz C. Kleveman LVOV

Zapomenutý střed Evropy

■ Zápodoukrajinský Lvov, kdysi součást habsburské říše, byl centrem mnoha kultur a dějištěm mnoha snů a tragédií. Býval považován za „Jeruzalém Evropy“, kde společně žili Poláci, Židé, Ukrajinci a Němci. Tamní kulturní i vědecké prostředí si před druhou světovou válkou v ničem nezádalo s Berlínem a Vídní, avšak jako mnoho jiných středoevropských měst ztratil i Lvov téměř všechno obyvatelstvo v důsledku války, holokaustu a vyhnání – a s nimi pozbyl i paměti.

Kniha vznikla na základě výzkumu, který prováděl německý historik a publicista Lutz C. Kleveman v letech 2014–2015 ve Lvově, tedy v době po ruské anexi Krymu a začátku války na Donbase. Jak říká, snaží se odhalit minulost tohoto fascinujícího města, při tom však objevuje i širší dějinné souvislosti lvovské historie a vypráví i o dějinách Evropy. K českému vydání napsal autor předmluvu, v níž reflektuje současnou ruskou agresi na Ukrajině. Mj. píše: „Určitou naději skýtá skutečnost, že mnoho lidí nebdá na propagandu a spoléhá na ověřitelné informace. Tato kniha byla přeložena do

Z NOVÝCH KNIH

některých východoevropských jazyků, mimo jiné i do ukrajinštiny a ruštiny. Ruské vydání připravilo jedno ukrajinské nakladatelství v Charkově: dokázalo text zpracovat a najít pro něj tiskárnu navzdory neustálé dělostřelecké palbě.“

Vydalo nakl. Argo v Praze roku 2023. Z němčiny přeložil Petr Dvořáček. 348 stran, fotografie; dop. cena 498 Kč.

FESTIVAL ŠAMAJIM

■ Ve dnech 3.–5. srpna se v Třebíči koná Festival židovské kultury Šamajim. Návštěvníci se mohou těšit na řadu kulturních a vzdělávacích akcí, mj. na divadelní, hudební a taneční vystoupení, filmové projekce, komentované prohlídky místních jedinečných židovských památek, na besedu s autory knihy *Tak jsme tady, Mojžíši!!!* či na přednášku architekta Jaroslava Klenovského o moravských synagogách. Program naleznete na www.mkstrebic.cz/ostatni/samajim/; vzhledem k tomu, že na některé události je omezený počet účastníků, je dobré si místa rezervovat na tel. č. 568 610 023, na e-mailu infosynagoga@mkstrebic.cz či na místě v Turistickém informačním centru Zadní synagoga, Subakova 1/44.

SHALOSH V JAZZDOCKU

■ V rámci festivalu Jazz čtyř kontinentů vystoupí 29. srpna od 21 hodin ve smíchovském plovoucím klubu Jazzdock izraelské (u nás již známé) jazzové trio Shalosh (Gadi Stern – piano, David Michaeli – kontrabas, Matan Assayag – bicí). Představí album

Broken Balance, v němž jako obvykle mísí a staví do kontrastu různé styly a žánry.

ŠTETL FEST V BRNĚ

■ Izraelské trio Shalosh zahraje i v Brně, kde se ve dnech 31. srpna–3. září uskutěční již druhý ročník multižánrového mezinárodního festivalu židovské kultury Štetl fest (více viz minulý *Rch*). Jeho program je nabitý a rozmanitý, akce jsou zdarma, na některé je nutné si koupit vstu-

penky. Proto si včas prohlédněte detailní přehled všech akcí na www.stetl.cz.

DNY MIMO ČAS

Jak svědectví přeživších inspirují umělce

■ V rámci Festivalu pro židovskou čtvrť – Boskovice byl návštěvníkům představen pozoruhodný umělecký projekt, který vznikl ve spolupráci izraelské autorské dvojice Mayi a Gala Rave a muzea Beit Terezín v kibucu Givat Chaim Ichud pod vedením kurátora Yossiho Veissida.

Dny mimo čas propojují první a třetí generaci po holocaustu a zprostředkovávají svědectví přeživších dalším generacím prostřednictvím současného umění. Jednotliví tvůrci, často sami také potomci přeživších, se seznámili s příběhy bývalých vězňů terezínského ghetta a na základě osobních setkání a historických souvis-

Iddo Markus při práci. Foto Gal Rave.

lostí vytvořili umělecká díla inspirovaná svědectvími přeživších.

Projektu se zúčastnili pamětníci, narození převážně v předválečném Československu, a návštěvníci se tak mohli seznámit s osudy Evy Erbenové, Dity Krausové, Petra Langa, Hany Drori, Hany Malka, Very Idan, Ruth Meissner a Maxiho Livniho.

Oslovení izraelských umělců – Anat Or Magal, Moran Zilberberg, Eran Webber, Iddo Markus, Milly Barzellai, Noa Zamir, Aya Steigman, Amit Cabessa a Shahar Sivan – si pro zprostředkování svědectví o nejtemnější době 20. století vybrali různé umělecké formy od tradiční kresby a sochy, přes dřevoryt, plastiku po taneční performanci. Vznikla tak rozmanitá díla, která reagují na nelehké osudy, ale také na chuť žít, sílu přežít a vyrovnat se s minulostí a věřit v lepší budoucnost. Vyprávění Dity Krausové například inspirovala Nou Zamir a Ayu Steigman k taneční kreaci, podle svědectví Petra Langa vytvořil Amit Cabessa sochu a podle příběhu Evy Erbenové vznikl dřevoryt Shahara Sivana.

To, jakým způsobem dvojice (pamětník – umělec) pracovaly, bylo zachyceno formou videí, která mají návštěvníci Židovského obecního domu v Boskovicích možnost zhlédnout až do 4. září. Součástí instalace je také několik reprodukcí uměleckých děl. ps

G. H. WOLLHEIM VE ZTICHLÉ KLICE

■ Již jen do konce srpna (v případě prodloužení do poloviny září) potrvá v galerii Ztichlá klika na Vinohradech výstava malíře Gerta Heinricha Wollheima (1894–1974). O umělci jsme v *Rch* psali (naposlady v 6/2023), tak jen připomeňme, že se jedná o první výstavu jeho olejomalb a kreseb u nás, vzácnou příležitost vidět obrazy expresionistického tvůrce, který se snažil zachytit „neviditelné“, dokázal malovat technikou starých mistrů a většinu jeho obrazů zničili nacisté. Kromě Wollheimových děl si v galerii můžete prohlédnout malby, grafiky či objekty Friedricha Feigla, Willi Nowaka, Michela Fingestena, Alfreda Kubina a mnoha českých moderních umělců, mj. Jana Koblasy či Jiřího Balcara. Více na www.ztichlaklika.cz; galerie sídlí na adrese Hradešinská 50 a otevřeno má út–čt od 13 do 19 hodin.

G. H. Wollheim, detail obrazu.

M. LOMAN VOGELOVÁ V GALERII 9

■ V Galerii 9 v přízemí vysočanské radnice (Sokolovská 14, Praha 9) je do 24. srpna k vidění výstava krajinomalb Markéty Loman Vogelové pod názvem *Cesty za sluncem*. Jak sama říká, její hlavní inspirací jsou poušť a voda – v prvním sále jsou k vidění díla malovaná na pouštích na Sinaji a v Negevu, ve druhém pak impresionisticky laděná díla rozmanité podoby vodní hladiny vytvářená na mexickém poloostrově Yucatan, kde autorka řadu let žije. Více na www.galerie9.cz, otevřeno je po–čt od 10 do 19 hodin.

TEXTILNÍ OKNA V ZADNÍ SYNAGOZE

■ V Zadní synagoze v Třebíči lze do 19. srpna zhlédnout výstavu textilních obrazů na podporu židovských památek. Jedná se o obrazy synagogálních oken vytvořené metodou patchworku. Otevřeno je denně od 9 do 18 hodin.

DÍLA GERTRUD KAUDERS V ŽMP

■ V červenci byla po několikaletém jednání do sbírek pražského Židovského muzea uložena podstatná část unikátního nálezu: Jedná se o 380 děl Gertrud Kauders, pražské malířky a vrstevnice Franze Kafky, které byly na jaře 2018 nalezeny v jednom zbraslavském domě.

KULTURNÍ POŘADY

Gertrud Kauders (1883 Praha – 1942 Majdanek) se narodila do rodiny advokáta, JUDr. Sigmunda Kauderse a jeho ženy

Emilie (Emmy), roz. Benda. Oba rodiče pocházeli z pražských židovských rodin, matka byla sestrou významného, ve Vídni usazeného sběratele Gustava von Bendi. Gertrud, v rodině přezdívaná Gerti, zůstala po celý život svobodná a díky otci, který jí po dosažení plnoletosti zajistil finanční nezávislost, se mohla věnovat své vášni – studiu umění. Začala s ním u představitel

mnichovské secese Maxe Feldbauera, který na počátku 20. století vyučoval na tzv. Damenakademii (Ženské akademii při Mnichovském spolku výtvarných umělkyní). Svá studia dále prohloubila školením v Paříži i Praze, kde pokračovala na Ukrajinské akademii a v roce 1926 také na krajinářské škole svého vrstevníka, malíře Otakara Nejedlého.

Až na studijní pobyty a cesty strávila Gertrud Kauders svůj život v Praze, kde se aktivně účastnila spolkového uměleckého života, tehdy do značné míry rozděleného jazykovými kompetencemi. Kromě vlastní umělecké praxe se věnovala také pedagogické činnosti – vyučovala dětské kreslení v rámci německé vzdělávací a osvětové společnosti Urania. 12. května 1942 byla deportována z Prahy do Terezína. Zde byla

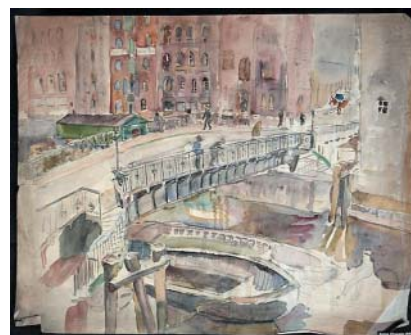
M. Loman Vogelová: *Voda*.

téměř okamžitě zařazena do transportu směřujícího do Lublinu, kam však již nedojela. Než vlak dorazil do místa určení, byla během selekce přeřazena do jiného transportu, odvezena do vyhlazovacího tábora v Majdanku a zavražděna. Ještě předtím, než v Praze nastoupila svoji poslední

cestu, stihla přenést všechny práce ze svého ateliéru do zbraslavského domku své přítelkyně a spolužačky z pražské UAVU Natálie Jahůdkové. Dům na Zbraslavi, který Jahůdková, sama narozená v roce 1895 v Moskvě jako Natalia Ivanovna Schtutzer, obývala nejprve se svým manželem, někdejším nadporučíkem čsl. legií Josefem Jahůdkou a od jeho smrti v roce 1938 sama, se stal na téměř osmdesát let tajnou schránkou ukrývající cenný obsah, o němž věděli pouze nejbližší Nataliini příbuzní.

Více než stovka pláten, kvůli skladnosti sňatých z napínacích rámců, a bezmála šest set kreseb bylo uschováno v různých částech domu a zůstalo tam až do začátku demolice objektu na jaře 2018, kdy některá z děl objevili stavební dělníci. Teprve objevem skryše se vysvětlilo, proč byly do té doby Gertiny malby a kresby prakticky neznámé.

V roce 2019 se o nález dozvěděli potomci Gertina jediného synovce, Cornelia Kauderse, žijící na Novém Zélandu a v Austrálii. Po dlouhém jednání dosáh-

Z nalezených obrazů Gertrud Kaudersové.

li v květnu 2022 dohody o vydání a zhruba po roce dospěli k definitivnímu rozhodnutí, jak se nejlépe postarat o Gertin umělecký odkaz. Přestože největší hodnotou souboru, který je věrným otiskem obsahu dobového malířského ateliéru, je jeho celistvost, dědicové nakonec došli k závěru, že z praktických, ale i pietních a dalších důvodů bude nejlépe početné dílo rozdělit do několika menších celků a zajistit tak jeho zastoupení ve více významných sbírkách na třech kontinentech. S díly Gertrud Kauders se tak napříště budeme moci setkat v New Yorku, Washingtonu nebo třeba ve Wellingtonu na Novém Zélandu. Největší část souboru, z něhož tvoří převážnou část kresby, připadla jako dar pražskému Židovskému muzeu, jehož šéfkuratorka Michaela Sidenberg se od počátku podílela na záchraně a dokumentaci unikátního nálezu.

(Tisková zpráva ŽMP)

Z MĚSTSKÉHO ARCHIVU

(dokončení ze str. 20)

Když si to zpětně vybavuji, myslím, že to, že jsem se prvních sedm let života musel přizpůsobovat neznámé stařence, která žila v oddělené místnosti uprostřed našeho bytu, ovlivnilo v dospělosti mou povahu. Stal se ze mě člověk, který se dokáže rychle přizpůsobit čemukoli. Od běžné praxe mě nic neodradí, nic mě nepřekvapí. Má to své výhody i nevýhody. Na jedné straně se umím snadno přizpůsobit jakékoli situaci a naprosto klidně ji přijmout, přičemž okamžitě zapominám, že věci se někdy měly jinak. Na druhou stranu se mi nezdá, že bych tím měl život snadnější. Když mi například v pracovním praskne žárovka, přirozený sklon mi velí neměnit ji za novou, ale rychle se naučit číst a psát potmě.

Ester Avnunová zemřela v polovině roku 1987. O několik týdnů později matka zakoupila její pokoj, aniž to Doře, která o něj měla jako dlouholetá nájemnice veliký zájem, sdělila. A tuhle intriku nám rodina S. nikdy neodpustila. Máma se domnívala, že se rozhodli s námi vést opotřebovovací válku, abychom se vzdali obývacího pokoje, který jsme jim vyfoukli, a navíc je rozčlívilo, že jsme si nejen zpřístupnili inkriminovaný pokoj, ale současně zazdili dveře, které vedly ze společné chodby do našeho bytu. Kdyby radnice Dořinu stížnost vyřídila kladně, dům by byl opět rozdělený na dvě části a my bychom navíc ztratili přístup do kuchyně a koupelny. Museli bychom si vybrat, kterou část bytu budeme používat. Uznávám, že v Dořině stížnosti byl určitý díl krásy a důvtipu. Pokus rozdělit nám byt byrokratickou cestou mě dodnes okouzluje. Úřad ale vůči změnám nic nenamítá.

Dora vrátila úder: nechala ve svém bytě vybudovat obrovský ochoz, který zcela změnil původní proporce domu, snížila strop a přidala okénko. V novém prostoru si pak otevřela malou krejčovskou dílnu. Díky této přístavbě mohl její manžel Albert vystoupat o deset let později tři metry vysoko, podívat se oknem a nychtat mě při činu.

„Paní Doře S.“ začínal dopis, který máma napsala 30. srpna 1995, osm let po události s Ester Avnunovou. Zahájila jím nejdelší korespondenční výměnu mezi dvěma rodinami a tentokrát se týkala aféry s klimatizací.

„Navazujíc na náš telefonní hovor, sdělují, že dnes v poledne jsem s překvapením zjistila, že jste na můj balkon nainsta-

lovala klimatizační přístroj. Zavolala jsem Vám, abych Vám sdělila, že jsem k ničemu takovému nedala souhlas a že se jedná o nedovolené vniknutí na cizí pozemek. Je zcela zřejmé, že s hučící a kapající klimatizací nad hlavou budu těžko používat svůj balkon a těšit se z výhledu. Jednala jste protizákonně a příští neděli hodlám přístroj nechat odstranit. Navíc připevnění klimatizace na fasádu jedinečného domu z třicátých let, jenž by měl být chráněn, je nezákoně a požádám, zda bude možné Vám úřední cestou přikázat, abyste si vybrala méně nápadné místo mimo domovní fasádu. Navrhuji, abyste klimatizaci okamžitě odstranila, a ušetřila si tak náklady s prací spojené. S úctou, S. Razová“

Po tomto dopise následovalo další psaní, tentokrát adresované paní Aloně Gironové z Památkového odboru telavivské radnice. Žádala v něm, aby úřad nařídil nájemníkům, kteří umístili na fasádu domu obří klimatizaci, aby uvedli budovu do původního stavu, čímž by chránili jedinečné stavební dědictví města.

Na okraj této korespondence dodávám: Za celá léta, kdy jsme žili v Jaffě, jsme s matkou nikdy balkon nepoužili, jen na něm sušila prádlo. Zelené zábradlí zrezivělo a nikdo ho neopravil. Rostliny, které matka v záchvatu dobré vůle začala pěstovat, se po letech zanedbávání proměnily ve strniště. Balkon byl plný holubiho trusu a matku vůbec nezajímalo.

Ale je třeba zmínit i toto: Když rodiče poprvé do bytu přišli, posadili se společně na balkon a dali si tu oběd. Otec prohlásil, že právě takovýhle balkon v Jaffě s výhledem na moře a na okolní měšity je jako stvořený pro psaní a že tady chce stvořit svou velkou knihu o portugalské rodině. Každé ráno – dal se unášet fantazií – se posadil na balkon a bude psát. Pak se s matkou naobědvají, někdy kolem jedné, a pak se oba vrátí ke své práci – matka k redigování a on na balkon, kde bude psát až do soumraku. Za tuhle představu matka bojovala, nikoli za skutečné používání balkonu. Kdyby otcí nad hlavou rachotila klimatizace a musel uhýbat kapkám chladné vody, nemohl by tu přece psát a naděje, že se k nám vrátí, by se nadobro rozplynula.

(Část povídky izraelského autora z angličtiny přeložila a pro Rch upravila am; originál viz www.shortstoryproject.com)

DEN ŽIDOVSKÝCH PAMÁTEK

■ V neděli **13. srpna** se koná již tradiční Den židovských památek. Do akce je zapojeno i 15 rekonstruovaných objektů z projektu Revitalizace židovských památek 10 hvězd, které bude možné navštívit za zvýhodněné vstupné. Památky budou přístupné většinou od 10 do 17 hodin. Akci pořádá Židovská obec v Praze ve spolupráci se Správou budov a hřbitovů a. s. Matana, Federací židovských obcí v ČR a s dalšími regionálními partnery. Podrobný program a mapu přístupných lokalit naleznete na www.denzidovskychpamatek.cz.

PĚVECKÝ KONCERT

■ Ve čtvrtek **24. srpna** od 19 hodin se v Jeruzalémské synagoze (v Jeruzalémské ulici, Praha 1) koná pěvecký koncert písní k novému roku, roš hašana. Zpívá izraelský kantor Avraham Taylor s doprovodem Heleny Divecké. Vstupné dobrovolné.

JINDŘICH WALDES

■ Od srpna do konce října je v Jeruzalémské synagoze přístupná nová výstava o Jindřichu Waldesovi – podnikateli, sběrateli a mecenáši. Je otevřena denně (kromě sobot a židovských svátků) od 10 do 18.00.

KDP EZRA

■ Komplexní domácí péče Ezra hledá osobní asistentku/asistenta – pracovníka v sociálních službách na plný i poloviční poměr na dobu určitou. Náplň činnosti: práce s klienty (úkoly osobní asistence) v jejich domácím prostředí po celé Praze. Kontakt pro zaslání životopisu a motivačního dopisu: havlova@kehilaprag.cz; informace na tel. č. 272 738 332 či e-mailu dpezra@kehilaprag.cz.

NADACE HAGIBOR

■ Správní rada Nadace Hagibor vypisuje výběrové řízení pro nadační příspěvky na rok 2023. Bližší informace naleznete na www.kehilaprag.cz záložka Nadace Hagibor. Uzávěrka žádostí je **30. září 2023**.

SNĚM TEREZÍNSKÉ INICIATIVY

■ Sněm členů Terezínské iniciativy se koná v úterý **24. října** v zasedací místnosti ve 3. patře Židovské radnice v Praze (Maiselova 18, Praha 1). Zahájení v 10.00.

PRONÁJEM BYTU

■ Od září 2023 do května/června 2024 pronajmu hezký světlý podkrovní byt 1+1 (cca 45 m²) v Dejvicích (hned u Vítězného náměstí), kompletně zařízený, nekuřácký, ideální pro 1 osobu. Cena: 15 000 Kč včetně poplatků + vratná kauce. Fotografie na vyžádání. Kontakt: 737 250 255.

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

Srdečně blahoželáme našim členom, ktorí v mesiaci **august** slávia sviatok narodenín: pán Juraj Turčan: nar. 9.8. – 85 rokov; pán Ervín Dolný, nar. 14.8. – 74 rokov; pán Ladislav Welward, nar. 17.8. – 87 rokov, a pani Lucia Strapková, nar. 27.8. – 48 rokov. Všetkým úprimne prajeme veľa zdravia, spokojnosti a pohody.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO BRATISLAVA

V mesiaci **august** oslávia narodeniny: pán Ing. Martin Barto – 65 rokov; pani MUDr. Zuzana Berecová – 50 rokov; pán MUDr. Vladimír Cupaník – 74 rokov; pán Juraj Drobný – 83 rokov; pán Ondrej Engel – 77 rokov; pani Mgr. Viera Fischerová – 80 rokov; pán Egon Gál – 83 rokov; pán PhDr. Ivan Kamenec – 85 rokov; pani Andrea Kleine – 55 rokov; pani Nina Kleinová – 50 rokov; pani Eva Kozmová – 86 rokov; pán Ing. Pavol Lager – 75 rokov; pani Žaneta Maklaková – 84 rokov; pani Mariana Maruniaková – 77 rokov; pani Daniela Mokrá – 72 rokov; pani Mária Nemešová – 85 rokov; pán Miroslav Paluch – 71 rokov; pán František Rajecký – 80 rokov; pán Igor Reich – 72 rokov; pani Ing. Eva Skalická – 72 rokov; pani Angelika Stoiková – 55 rokov; pán Ing. Peter Szalai – 85 rokov; pani Natália Tagerová – 90 rokov; pán MUDr. Pavel Unger – 72 rokov, a pán Igor Zelina – 77 rokov. Všetkým prajeme veľa zdravia a spokojnosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO BRNO

V **srpnu** oslaví jubileum: pan Peter Fischer, nar. 29.8. – 77 let; pani Veronika Klaudie Flasarová, nar. 8.8. – 22 let; pani Maya Harel, nar. 5.8. – 40 let; pani Tereza Hoikhman Balbinderová, nar. 1.8. – 38 let; Aurelie Matysková, nar. 30.8. – 7 let; pan Benjamin Samuel Ondra, nar. 15.8. – 27 let; pani Zuzana Prudilová, nar. 17.8. – 68 let; pan František Redlich, nar. 9.8. – 91 let; pan Ido Sadech, nar. 25.8. – 34 let; pan Tadeáš Natanael Selinger, nar. 13.8. – 24 let, a pani Milena Schwoiserová, nar. 12.8. – 67 let. Všem přejeme dobré zdraví a pohodu do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO DĚČÍN

V **srpnu** oslaví své jubileum: pan Jakub Bořkovec – 77 let; pan MUDr. Vladimír Kovtun – 59 let; pan Pavel Malina – 80 let; pani Isabela Santusová – 66 let; pan MUDr. Bohumil Skála, Ph.D. – 68 let, a pani Elise Speváková – 25 let. Přejeme jim všechno nejlepší, hlavně dobré zdraví.

Ad mea veesrim šana!

**ZPRÁVY
Z OBCÍ****ŽNO KARLOVY VARY**

V **srpnu** oslaví narodeniny pani Hana Jurečková, nar. 17.8. – 68 let. Oslavenkyni přejeme hodně zdraví a pohody do dalších let. *Ad mea veesrim šana!*

ŽNO KOŠICE

V mesiaci **august** oslávia narodeniny: pán Juraj Adamec – 71 rokov; pán PhDr. Ivan Kamenský – 82 rokov; pán Ľudovít Laufer – 81 rokov; pani MUDr. Judita Štecová – 93 rokov; pani PhDr. Jana Teššerová – 75 rokov; pani MUDr. Katarína Ackermannová – 65 rokov, a pani Eva Skljarszka – 97 rokov. Prajeme im veľa zdravia.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO LIBEREC

V **srpnu** oslaví narodeniny pani Ing. Kateřina Burešová, nar. 9.8. – 73 let, a pan Michal Abraham, nar. 10.8. – 73 let. Oslavenčům přejeme hodně zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO OLOMOUC

V **srpnu** oslaví jubileum: pan Bronislav Buček, nar. 21.8. – 45 let; pan Jindřich Buxbaum, nar. 30.8. – 70 let; pani Simona Dorazilová, nar. 7.8. – 51 let; pani Jaroslava Gregorová, nar. 24.8. – 77 let; pan Milan Hein, nar. 13.8. – 77 let; pan Šimon Hrbek, nar. 30.8. – 28 let, a pani Miluška Ottová, nar. 19.8. – 80 let. Všem oslavenčům přejeme pevné zdraví, štěstí a pohodu do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO OSTRAVA

V **srpnu** oslaví narodeniny: pan David Färber, nar. 13.8. – 48 let; pan Pavel Färber, nar. 29.8. – 74 let; pani Milada Filipová, nar. 29.8. – 49 let; pan Rudolf Gross, nar. 1.8. – 77 let; pani Lidia Kohutková, nar. 4.8. – 83 let; pan David Markovič, nar. 21.8. – 43 let; pani Drahomira Nicielniková, nar. 29.8. – 78 let; pan Vladislav Roman, nar. 21.8. – 76 let, a pan Jack Har-

ri Saunders, nar. 23.8. – 76 let. Přejeme jim všechno nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO PLZEŇ

V **srpnu** oslaví narodeniny: pani Eva Kočová – 39 let; Jakub Moudrý – 1 rok; pan Jan Růžička – 48 let; pan Karel Šubrt – 74 let; pan Jiří Tanzer – 86 let; pan Radek Uhel – 48 let; pani Eva Válková – 94 let, a pani Jindřiška Weiniger – 72 let. Všem oslavenčům přejeme hodně zdraví, štěstí a osobní spokojenosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO PRAHA

V **srpnu** oslavují narodeniny: pani Eva Čepelková, nar. 15.8. – 89 let; pani Jana Dubová, nar. 30.8. – 97 let; pani Věra Egermayerová, nar. 14.8. – 83 let; pani Zuzana Ledvinová, nar. 5.8. – 93 let; pan Efraim Karol Sidon, nar. 9.8. – 81 let; pan Milan Singer, nar. 8.8. – 75 let; pani Daniela Hana Viktorjeniková, nar. 1.8. – 75 let; pan Petr Vogel, nar. 12.8. – 86 let; pan Jozef Wagner, nar. 30.8. – 83 let; pan Igor Wasserbeger, nar. 1.8. – 86 let; pan Charles Wiener, nar. 15.8. – 83 let, a pan Michael Wiener, nar. 15.8. – 83 let. Všem přejeme dobré zdraví a spokojenost do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO PREŠOV

V mesiaci **august** sa dožívajú jubilei títo členovia: pán Peter Červeňák – 35 rokov; pán Ing. Bernhard Eckhaus – 69 rokov; pán PhDr. Miloš Kriššák, Ph.D. – 42 rokov, a pán MUDr. Ivan Schvalb – 66 rokov. Jubilantom prajeme z celého srdca všetko najlepšie, veľa zdravia a pohody v kruhu najbližších. *Ad mea veesrim šana!*

ŽNO TEPLICE

V **srpnu** oslaví narodeniny: pan Tomáš Pulc, nar. 20.8. – 54 let, a pan Michal Lebovič, nar. 13.8. – 60 let. Všem oslavenčům přejeme hodně zdraví.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí

Se smutkem v srdci sdělujeme, že v úterý 27. června ve věku 45 let zemřela v Žatci pani Renata Becková. Byla pohřbena v pátek 30. června v Žatci.

Zichrona livracha!

ŽNO ÚSTÍ NAD LABEM

V **srpnu** blahopřejeme k narozeninám pani Renatě Lančové, pani Anežce Kunstarové a pani Magdě Brouwnig. Jmenovaným přejeme do dalších let pevné zdraví a osobní pohodu.

Ad mea veesrim šana!

Z OTCE NA SYNA

Finančník a filantrop George Soros, jenž v srpnu oslaví 93 let, oznámil, že předává kontrolu nad svou rozsáhlou charitativní organizací synu Alexandrovi. „Uvažujeme podobně,“ prohlásil G. Soros o svém druhém nejmladším (sedmatřicetiletém) synovi, kterého jmenoval svým nástupcem v Open Society Foundations. Ta ročně rozdělují asi 1,5 miliardy dolarů na projekty, jež mají kultivovat a šířit demokratické principy ve společnosti.

Určité rozdíly mezi otcem a synem však existují: G. Soros, přeživší holokaustu, své židovství nikdy neskrýval a je jedním z nejvýznamnějších terčů pravicového antisemitismu na světě. Nepůsobí však v žádné židovské instituci, poměrně málo přispíval židovským neziskovým organizacím a v roce 2007 napsal: „Nejsem sionista ani praktikující Žid.“ Syn Alexander se k židovským kořenům hlásí otevřeněji, zorganizoval demonstraci proti sílícímu antisemitismu a podpořil progresivní židovskou komunitu.

ZÁKON PŘED SOUDEM

Izraelský Nejvyšší soud oznámil, že se v září bude zabývat peticemi proti novému zákonu, který odhlasoval Kneset. Nová legislativa zakazuje Nejvyššímu soudu rušit rozhodnutí vlády nebo ministra, která považuje za „nepřiměřená“.

Soud oznámil, že nepodá návrh na zmrazení zákona (který již vstoupil v platnost), uvedl však, že se bude zabývat námitkami proti němu. Podala je řada skupin, včetně neziskových organizací, parlamentních opozičních stran a jednotlivých občanů.

Jak známo, Izrael nemá ústavu a řídí se souborem tzv. základních zákonů, které mají rozšířený status. Pokud by soud nový zákon zrušil, bylo by to poprvé v jeho historii, kdy by popřel základní zákon, a tato situace by mohla vyvolat ústavní krizi. Ta by nastala, pokud by se izraelská vládní koalice rozhodla verdikt soudu nerespektovat.

EKONOMICKÝ DOPAD

Zmíněné hlasování v Knesetu má kromě masových demonstrací odpůrců reformy soudnictví a možné ústavní krize i další důsledky: Investiční banka Morgan Stanley snížila úvěrový rating Izraele. Mezinárodní finanční ústav zdůrazňuje obavy z finančních rizik po přijetí nového zákona a nedoporučuje kupovat izraelské státní dluhopisy. Agentura Reuters poznamenala, že kvůli politické krizi se šekel

ZPRÁVY ZE SVĚTA

Markéta Loman Vogelová: *Ze Sinaje*.

propadl na téměř tříleté minimum a index telavivské burzy na několik dní poklesl. Ratingová agentura Moody's Investors Service sice kladné hodnocení země nezměnila, ale uvedla, že politická nejistota může mít na ekonomiku negativní dopad.

POSLEDNÍ ZE ZACHRÁNCŮ

V červenci zemřel v Chicagu ve věku 98 let Richard Barancik, poslední člen zvláštní americké vojenské jednotky, jejímž úkolem bylo pátrat po uměleckých dílech, která za války uloupili nacisté, a získávat je zpět. Jednotce se říkalo Památkáři (plný název zněl Monuments, Fine Arts and Archives Program, MFAA). Barancik byl v roce 1945 vyslán do rakouského Salcburku a pomáhal zde při převozu ukradených uměleckých pokladů do centrálního depozitáře amerického oddělení pro kontrolu majetku a sloužil jako strážce.

Celkem v MFAA sloužilo v letech 1943–1946 asi 350 mužů a žen, převážně akademiků, historiků umění a dalších odborníků na starožitnosti, z USA, Velké Británie a několika dalších zemí. Podařilo se jim shromáždit tisíce obrazů, soch a dalších kulturních předmětů v Evropě i Asii. Díky záchranné akci se podařilo,

aby přeživší Židé, rodiny obětí a další, které nacisté připravili o majetek, získali v poválečných desetiletích alespoň něco ze svých uměleckých předmětů zpět.

PROGRAM O RUKOPISECH

V červenci se ve Vatikánu konal týdenní studijní program o vzácných hebrejských rukopisech z 9.–15. století, které uchovává Vatikánská knihovna. Program zahrnoval přednášky, modlitbu v římské synagoze, návštěvu židovské čtvrti v Římě. Účastnili se ho Židé a křesťané z různých zemí světa, uznávaní vědci, badatelé, lidé různých vyznání. Program vznikl z iniciativy papeže Františka.

Sbírka hebrejských rukopisů ve Vatikánské knihovně obsahuje originály s unikátními verzemi hebrejských textů. Kromě svitků Tóry a dalších biblických textů tu jsou rukopisy rabínské literatury, židovské filosofie, liturgických knih, hebrejské poezie a kabalistických textů.

VYZNAMENÁNÍ ZA ODVAHU

Bývalý kulturista, herec a guvernér Kalifornie Arnold Schwarzenegger obdržel od Muzea holokaustu v Los Angeles Cenu za statečnost v boji proti antisemitismu. Schwarzenegger se narodil v Rakousku otci, který byl členem nacistické strany a byl zraněn v bojích u Leningradu. Herec se od mládí zajímal o sport a roku 1968 se mu podařilo odjet do USA. K zájmu o antisemitismus ho přivedly právě nepříjemné zážitky z mládí, ale především nedávná návštěva bývalého vyhlašovacího tábora v Osvětimi-Březince, po níž se stal výrazným hlasem proti všem formám fanatismu. (am)

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz. Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daniček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Předplatné zajišťuje jménem vydavatele společnost SEND Předplatné, spol. s r. o. (www.send.cz; call centrum 225 985 225; mobil 777 333 370; e-mail: send@send.cz). Předplatné pro Slovensko: MAGNET press Slovakia, s. r. o., P. O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí a v elektronické podobě vyřizuje administrace *Roš chodeš*. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 2. 8. 2023.

Cena 30 Kč (1,20 €)